

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN PSİKOLOJİK
DAYANIKLILIKLARININ, EVLİLİK UYUMU VE UMUTSUZLUKLARI
İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kemal Ersen DEMİREL

Psikoloji Ana Bilim Dalı

Psikoloji Bilim Dalı

MART 2021

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN PSİKOLOJİK
DAYANIKLILIKLARININ, EVLİLİK UYUMU VE UMUTSUZLUKLARI
İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kemal Ersen DEMİREL

(Y1612.272021)

Psikoloji Ana Bilim Dalı

Psikoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Şahide Güliz KOLBURAN

MART 2021

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Psikolojik Dayanıklılıklarının, Evlilik Uyumunu ve Umutsuzlukları ile İlişkinin İncelenmesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (25/04/2021)

Kemal Ersen DEMİREL

ÖNSÖZ

Öncelikle, bu tezin yazım aşaması boyunca bana zaman ayıran, bilgilerini benimle paylaşan, sevgili hocam, tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Şahide Güliz KOLBURAN 'a yardımlarından, yol göstericiliğinden ve sabrından ötürü çok teşekkür ederim.

Ayrıca tez süresince bana bilgi ve birikimleri ile destek olan sevgili dostlarım Songül SARAÇ, Halil SELİMOĞLU ve Güntülü TERCANLI METİN'e çok teşekkür ederim.

Hayatım boyunca yanımda olan, verdiğim kararların arkasında olan ve bana inanan aileme, bu süreçte desteklerinden ötürü sonsuz teşekkür ederim.

Mart 2021

Kemal Ersen DEMİREL

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARININ, EVLİLİK UYUMU VE UMUTSUZLUKLARI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile evlilik uyumu ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu araştırma İstanbul ilinde ikamet eden 263 katılımcıdan oluşan bir örneklem grubunun katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu, Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Evlilikte Uyum Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği ile elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde değişkenler arası ilişkilerde Spearman Korelasyon Analizi, gruplar arası karşılaştırmalarda Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile evlilik uyumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu, umutsuzluk düzeyi ve psikolojik dayanıklılık düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu, umutsuzluk düzeyi ile evlilik uyumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca Ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile sahip oldukları engelli çocuk sayısı ve öğrenim düzeyi değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuş, psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile cinsiyet ve yaş değişkenleri arasında ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Ebeveyn, Psikolojik Dayanıklılık, Evlilik Uyumu, Umutsuzluk

**THE RELATIONSHIP BETWEEN PSYCHOLOGICAL RESISTANCE,
MARITAL ADJUSTMENT AND THE HOPELESSNESS LEVEL OF
PARENTS WHO HAVE CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS**

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine the relationship between psychological resilience levels of parents with children with special needs and marital adjustment and hopelessness levels. This research was carried out with the participation of a sample group consisting of 263 participants residing in Istanbul. The data of the study were obtained by Personal Information Form, Adult Psychological Resilience Scale, Marital Adjustment Scale, Beck Hopelessness Scale. In the analysis of the data obtained, Spearman Correlation Analysis for relations between variables, Mann Whitney-U and Kruskal Wallis tests for comparisons between groups were used. As a result of this study, it was found that there is a significant relationship between the psychological resilience levels of parents with children with special needs and marital adjustment, there is a significant negative relationship between the level of hopelessness and psychological resilience, and a significant negative relationship between the level of hopelessness and marital adjustment. In addition, it was found that there is a significant difference between the psychological resilience levels of the parents and the variables of the number of disabled children and education level they have, and no significant difference was found between the psychological resilience levels and the gender and age variables.

Key words: Special Education, Parents, Psychological Resilience, Marital Adjustment, Hopelessness

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
I. GİRİŞ	1
A. Araştırma Soruları	4
B. Tanımlar.....	5
C. Sınırlılıklar	5
D. Sayılıtlar.....	5
E. Araştırmanın Amacı.....	6
II. LİTERATÜR TARAMASI.....	1
A. Özel eğitim gereksinimi olan bireyler	1
1. Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin sınıflandırılması ve özellikleri	2
a. (Özgül) Öğrenme güçlükleri.....	3
b. Dil ve konuşma bozuklukları.....	3
c. Zihinsel yetersizlik	4
d. Duygusal ve davranışsal bozukluk	4
e. Çoklu yetersizlik.....	5

f. İşitme yetersizliği	5
g. Görme yetersizliği	5
h. Fiziksel yetersizlikler.....	6
i. Otizm spektrum bozukluğu	6
j. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu.....	7
k. Üstün yetenekli bireyler.....	7
2. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Psikolojileri	8
B. Psikolojik Dayanıklılık	10
1. Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler	13
2. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Psikolojik Dayanıklılığı.....	14
C. Evlilik Uyumu	17
1. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Evlilik Uyumu .	20
D. Umutsuzluk.....	22
1. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Umutsuzluk Düzeyleri	25
III. YÖNTEM.....	28
A. Araştırmanın Modeli.....	28
B. Örneklem Grubu	28
C. Veri Toplama Araçları	28
1. Kişisel Bilgi Formu.....	28
2. Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği.....	29
D. Beck Umutsuzluk Ölçeği.....	30
1. Evlilikte Uyum Ölçeği	31
E. Verilerin Toplanması	32
F. Verilerin Analizi	33
IV. BULGULAR.....	34

V. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER.....	42
A. Tartışma	42
B. Sonuç	46
C. Öneriler	47
VI. KAYNAKÇA	49
VII. EKLER.....	65
ÖZGEÇMİŞ.....	76

KISALTMALAR

- APA** : Amerikan Psikoloji Birliği
- BUÖ** : Beck Umutsuzluk Ölçeği
- DEHB** : Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu
- EUÖ** : Evlilikte Uyum Ölçeği
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- YPDÖ** : Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 1 Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler.....	34
Çizelge 2 Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	34
Çizelge 3 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testinin Sonuçları.....	35
Çizelge 4 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Katılımcıların Cinsiyetine Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testinin Sonuçları.....	35
Çizelge 5 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Yaşa Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları.....	36
Çizelge 6 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Katılımcıların Yaşlarına Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları.....	36
Çizelge 7 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları	37
Çizelge 8 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Katılımcıların Öğrenim düzeylerine Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları.....	38
Çizelge 9 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Engelli Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testinin Sonuçları	39
Çizelge 10 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Ailedeki Engelli Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney-U Testinin Sonuçları.....	40
Çizelge 11 Değişkenler Arası İlişkileri Gösteren Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları.....	41

I. GİRİŞ

Sade bir şekilde ebeveynlik çocuğun yiyecek, barınma bakım ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve sağlıklı ve güvende olmasını sağlamaktır. Ebeveynlik çocuğa iyi bir gelişim ortamı sağlama, problem çözme becerisi kazandırma çocuğun düşünme yeteneğini ve güven duygusunu geliştirme, başkalarıyla ilişki kurma ve bağımsız bir birey olabilme becerisini kazandırma gibi sorumluluklardan oluşmaktadır. Aynı zamanda ebeveynlik çocuğa toplumun ve sosyal grupların bir parçası olabilmeyi ve çocuğa yeteneklerini nasıl toplumun faydasına kullanabileceğini öğretebilmekle ilgilidir. Bir birey ebeveyn değilse bile kendisine ebeveynlik eden bir ailesi olmuştur ve bu şekilde birey ebeveynliğin çocuğun gelişimi üzerindeki etkilerini deneyimler. Çünkü birey ebeveynlerinin davranışlarının kendisini nasıl etkilediğini görmüş olur. (Miller, 2010). Bir birey ebeveyn olduğunda bu şekilde kendi çocuğuna da ailesinden gördüğü ebeveynlik aktarımları ile yaklaşacağı düşünülebilir. Bu deneyimlerinin üstüne çevreden yaptığı gözlemleri de ekleyerek bir ebeveynlik biçimi oluşturabilir. Ama birey tüm bunları normal gelişim gösteren bir çocuğu olacağına inanarak kurgular. Bireyler özel gereksinimli bir çocuğa sahip olduğunda ise tüm bu tecrübeleri işlevsiz olarak görebilir ve ne yapacağını bilemeyebilir. Bu durumun bireylerin stres ve kaygı düzeylerini arttıracığı da düşünülebilir.

Normal gelişim gösteren çocuğa sahip aileler için basit olan ve onları zorlamayan günlük rutinler, özel gereksinimli çocuğu olan aileler için çoğunlukla zorlu bir hal almaktadır (Stoneman ve Gavidia-Payne, 2006). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin normalden daha fazla strese maruz kaldıkları bilinmektedir (Fiedlervd, 2007). Ailelerin stres düzeylerini; diğer ebeveynlerle karşılaştırıldığında genellikle çocuğun günlük bakımı ile ilgili sorumluluklarının artması, bu sorumlulukların zaman alması ve daha güç olması arttırmaktadır (Kauffman vd., 2014).

Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin hayatlarını; bireysel, ekonomik ve sosyal çevre gibi birçok konuda yaşam boyunca etkileyebilir. Özel

gereksinimli çocuğun engel türü ve derecesi, gelişim evreleri, ebeveynlerin evliliklerinin gelmiş olduğu evre, ebeveynlerin çocuğun engel durumundan ne düzeyde etkileneceğinde belirleyici rol oynayan faktörlerdendir (Kaner, 2010). Ebeveynlerin stresle başa çıkabilmelerinde en belirleyici etkenler; ebeveynlerin önceden geliştirdikleri psikolojik yapıları, evlilik uyumları, evliliklerindeki mutluluk düzeyleri ve çevrelerinden algıladıkları desteğin düzeyi ve kalitesidir. İstisnalar olmasına rağmen, özel gereksinimli çocuğun dünyaya gelmesinden önce evliliklerinde iyi uyum sağlamış ve mutlu bir evlilik sürdüren ebeveynlerin, psikolojik ya da evlilik sorunu olan ebeveynlerden daha iyi başa çıkma stratejileri geliştirdikleri söylenebilir (Kauffman vd., 2014).

Ailelerin psikolojik dayanıklılığı öncelikle ailenin zorluklarla başa çıkma ve yönetme kapasiteleri ile ilgilidir. Ailelerin başa çıkma stratejileri yeterlilikler ve psikolojik dayanıklılık ile ilişkilidir. Psikolojik, ekonomik, sosyal kaynak ve beceriler aileler tarafından farklı koşullarla başa çıkmak için kullanılır. Ailelerin düzen ve işleyişlerini ciddi krizler ya da sürekli devam eden zorlu şartlar bozabilir. Ailelerin bu durumlarla baş edebilmeleri sayısız risk ve koruyucu faktör ile ilişkilidir. Ailelerin psikolojik dayanıklılığı, olumsuz ve zorlu durumlara olumlu yanıtlar verebilmesi ve bu durumlardan daha güçlü, becerikli ve kendinden emin bir şekilde devam edebilme becerileri ile ifade edilir. Ailelerin psikolojik dayanıklılıkları, sahip oldukları kaynaklar ve becerilerin de etkisiyle olumsuz ve zorlu durumlarla yüzleşmelerini ve güçlü kalmalarını sağlar. Ailelerin psikolojik dayanıklılığı farklı bireysel, sosyal ve kültürel faktörlerden büyük ölçüde etkilenir. Ailelerde psikolojik dayanıklılığın gelişiminde ebeveynlerin rol ve görevleri de önemli yer tutmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgili oluşu, ihtiyaçlarını karşılamaları, kişiliklerini desteklemeleri ve çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmaları ailelerin psikolojik dayanıklılıklarına olumlu etki etmektedir. Tersine şekilde çocuklarına karşı ilgisiz olan, ihtiyaçlarını görmezden gelen, çocuğun gelişimine dahil olmayan ebeveynler ailelerin psikolojik dayanıklılıklarını olumsuz etkilemektedir (Fernandez vd., 2013). Ebeveynlerin çocukları ile olan ilişkisinin, ailelerin psikolojik dayanıklılığı üzerindeki etkisine baktığımızda; özel gereksinimli çocuğun ebeveyninin ailenin psikolojik dayanıklılığı üzerindeki etkisinin katlanacağı söylenebilir.

Bütün ebeveynler bir çocuk sahibi olmayı planlarken ve çocuk sahibi olduktan sonra da çocuğa dair umut, hayal ve beklenti içine girerler. Tüm bunlar toplumun, yakın çevrenin ve yetiştikleri ailenin normları etrafında şekillenir. Çocuğun sağlıklı bir birey olarak dünyaya geleceğine ve onun geleceğine dair oluşturulan tüm umut beklenti ve hayallerin en iyi şekilde gerçekleşeceğine inanırlar. Çocuğun özel gereksinimli bir birey olarak doğuşu, tüm bunların ebeveynler için en başta ulaşılmaz olacağını düşünmelerine ve umutsuzluğa kapılmalarına sebebiyet verebilir. Geleceğe dair umut edilen tüm olumlu beklentiler bir anda yerini olumsuz sonuçların gerçekleşeceğine inanılan umutsuzluk haline dönüşebilir (Akmanış, 2010).

Özel gereksinimli çocuğa bakım sağlayan ebeveynlerin bazıları içinde buldukları duruma daha kolay uyum sağlarken, bazı ebeveynler daha zor uyum sağlamakta, bazı ebeveynler ise durumu neredeyse hiç kabul edememekte ve uyum sağlayamamaktadır. Ebeveynlerin çocuğun engel durumuna geliştirdikleri uyum düzeyi de umut/umutsuzluk durumlarını etkilemektedir (Kutlu, 1998).

Özel gereksinimli çocuğun problem davranışlar sergilemesi, engel türü, çocuğun yönetiminin zorluğu, doktor ve uzmanlarla sürekli diyalog, çocuğun geleceğine ilişkin duyulan kaygılar ailelerde stresi arttırmakta ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelere göre daha çok evlilik ve aile içi sıkıntılar yaşamalarına neden olmaktadır (Harris ve McHale, 1989). Ebeveynlerde umutsuzluk ve karamsarlığı arttıran bir diğer neden ise kendi ölümünden sonra çocukla kimin ilgileneceği, alacakları eğitim ve müdahale programlarının sonucunda çocuğun kendi hayatını idame edebilecek mi gibi sorulardır. Mevcut hizmetlerin bu soruları karşılıksız bırakacağına inanan aileler geleceğe dair umutsuzluğa kapılmaktadır (Küçüker, 2001).

Her ne kadar özel gereksinimli çocuğa sahip olmanın ailelerin stres yükünü arttırdığı, evlilik uyumu olumsuz etkilediği ve umutsuzluk düzeyine olumsuz katkı yaptığı düşünülse de bu konuda farklı yorumlar bulunmaktadır. Kaner (2010) özel gereksinimli çocuğun ebeveynlerin evlilik uyumlarını ve ilişkilerini; olumsuz etkileyen örnekler olmakla birlikte kimi durumlarda normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlerle farklılık olmadığını veya olumlu etkileri olduğunu söyleyen farklı çalışmalar olduğundan bahsetmektedir. Bazı evlilikler özel gereksinimli çocuktan sonra ayrılığa giderken, bazı evliliklerde daha güçlü

bağlar kurulmaktadır. Ebeveynler çocuklarını kabul etmeleri ve duruma uyum sağlamaları ile evlilik doyumlarının arttığı belirtilmektedir. Ebeveynlerin arasındaki etkileşim de durumla başa çıkmada etkili olmaktadır. Ebeveynlerin çocuğun doğumundan önce özel gereksinimli bireyler hakkında bilgi sahibi olma ve engeli algılama biçimleri de evlilik uyumlarını etkilemektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip olmayı sadece bir farklılık olarak algılayan ebeveynlerin evliliklerinde, özel gereksinimli çocukla ilgili ekstra bir stres gelişmediğinden bahsedilmektedir.

Bu araştırma amaçlanan özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin demografik değişkenleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında ilişkiyi incelemek ve ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarının evlilik uyumu ve umutsuzluk düzeylerine etkilerini ortaya koymaktır.

A. Araştırma Soruları

- Araştırmaya katılan ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve yaşları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve öğrenim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve ailedeki engelli çocuk sayısı değişkeni arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- Araştırmaya katılan ebeveynlerin evlilik uyumu ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Araştırmaya katılan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyi ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Araştırmaya katılan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyi ile evlilik uyumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

B. Tanımlar

Özel eğitim ihtiyacı olan birey: Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği (2018)'nde özel eğitime ihtiyacı olan birey, 'bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey olarak tanımlanmıştır.

Aile: Evlenme ve kan bağıyla ilişik olarak, karı, koca, kardeşler, çocuklar arasındaki ilişkilerin meydana getirdiği toplumun en küçük birliğidir (TDK).

Psikolojik dayanıklılık: Sıkıntı, travma, trajedi, tehdit gibi stres kaynaklarına karşı bireylerin gösterdiği uyum ve alışma sürecidir (Southwick vd., 2014).

Umutsuzluk: Kişilerin geleceğe dair beklentilerinin olumsuz olması durumu, geleceğe kötümser bakmaları olarak tanımlanabilir (O'Connor vd., 2000).

C. Sınırlılıklar

Bu araştırmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılığının; evlilik uyumu ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisi araştırmada kullanılan Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Evlilikte Uyum Ölçeği ve bu ölçekleri oluşturan maddeler ile sınırlandırılmıştır. Bu araştırma İstanbul ilinde ikamet eden 263 katılımcıdan oluşan bir örneklem grubu ile sınırlıdır. Araştırma kesitsel bir araştırmadır. Belirli bir zaman aralığında yapılmıştır. Zamanla araştırmaya katılan katılımcıların düşünce ve tutumlarında değişim olabileceği dikkate alındığında, araştırma yapıldığı zaman ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada ulaşılan psikolojik dayanıklılık düzeyi, umutsuzluk düzeyi ve evlilik uyumuna ait bulgular kullanılan ölçeklerin ölçme kapasiteleri ile sınırlıdır.

D. Sayıtlar

Bu araştırmada, araştırmanın veri toplama araçları olan Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Beck Umutsuzluk Ölçeği, Evlilikte Uyum Ölçeği yardımı ile belirlenen değişkenlerin ve değişkenlerin arasındaki ilişkinin

ölçülebileceği ve çalışmaya katılacak özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin samimi ve iten oldukları varsayılmıştır.

E. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarının evlilik uyumu ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda ebeveynlerin demografik bilgileri ile psikolojik dayanıklılıkları arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamaktadır.

II. LİTERATÜR TARAMASI

A. Özel eğitim gereksinimi olan bireyler

Özel eğitim gereksinimi olan bireyler kimdir diye düşünüldüğünde normal gelişim gösteren akranlarına göre farklı eğitim ihtiyaçları olan ve eğitim planları bireyselleştirilmiş eğitim programı ile yapılan çocuklar olarak tanımlanabilir. Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar zihinsel, duygusal, bedensel, sosyal ve iletişim becerilerinde veya bu becerilerin birden fazlasında farklılıklar gösterebilirler. (Eripek, 2005).

Akçamete (2010) özel eğitime gereksinimli olan bireyi tanımlarken öncelikle birden fazla ölçme aracıyla çocukların durumunun belirlenip, genel eğitim programlarının bu çocukların gereksinimlerini karşılama durumunun incelenmesinin neticesinde ve sonra genel eğitim programlarının çocuğun gereksinimlerini karşılamada yetersiz olduğu, özel eğitim hizmetleri ile çocuğun gereksinimlerinin karşılanabileceğine karar verildiği durumda bu çocuğun ‘ özel eğitime gereksinimi olan çocuk’ olarak tanımlanabileceğini söylemiştir.

Bütün çocuklar fiziksel ve öğrenme özellikleri yönünden akranları ile farklılıklar gösterir. Bazıları kısa, bazıları güçlü olur; bazıları çabuk öğrenir, bazıları öğrenmek için yoğun bir eğitime ihtiyaç duyar. Çocukların büyük çoğunluğu genel eğitim programları ve müfredatlarından yararlanabilirler. Fiziksel veya öğrenme becerileri normal gelişim gösteren akranlarından farklılıklar gösteren çocuklar, eğitim programlarından faydalanabilmek için bireyselleştirilmiş bir özel eğitim ve hizmetlerinden oluşan programlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu çocuklar akranlarından önemli farklılıklar gösterecek de akranları ile benzer özellikleri farklılıklarından daha fazladır. Bu çocukların farklılıklarının farkında olmak, gereksinimlerine nasıl cevaplar verileceği konusunda çocuğun okulda ve ötesindeki süreçlerde ciddi etkiler yaratacaktır (Heward vd., 2017).

Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar ile ilgili yapılmış çalışmalar başlarda farklılıkları incelemek için yapılan çalışmalardı. Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar normal gelişim gösteren akranlarından bir şekilde farklılık göstermektedirler. Bu kişilerde düşünme, görme, duyma, konuşma, sosyalleşme veya hareketlerde problemler ya da özel yetenekler bulunması gibi. Son zamanda yapılan çalışmalara bakıldığında ise farklılıkların dışında aynı zamanda benzerliklerin de incelenmeye başladığını görmekteyiz. Her açıdan dikkatli bakıldığında bu çocuklar normal gelişim gösteren akranlarından çok da farklı değildir. Benzer özelliklerin farklılıklardan daha fazla olduğu görülmektedir. İlk zamanlar ve yakın tarihlere kadar akademisyenler, uzmanlar ve toplum; özel eğitim gereksinimi olan ve normal gelişim gösteren çocuklar arasındaki farklılıklara odaklanmakta ve aralarındaki benzerlikleri göz ardı ederek onları istemli veya istemsiz dışlamaktaydı. Günümüzde baktığımızda ise özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler ve normal gelişim gösteren öğrenciler arasındaki ihtiyaçlara, ortak özelliklere ve öğrenme yollarındaki becerilere daha fazla odaklanılmaktadır. (Kauffman vd., 2014)

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)'nde özel eğitim, 'kişisel özellikler, gelişim özellikleri ve eğitim yeterlilikleri bakımından akranlarından anlamlı düzeyde farklılıkları olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilmiş eğitim programları ve bu alanda yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda gerçekleştirilen eğitim' şeklinde tanımlanmıştır. Yine özel eğitim hizmetleri yönetmeliği (2018)'nde özel eğitim gereksinimli bireyler, özel eğitim ihtiyacı olan birey biçiminde adlandırılmış ve özel eğitime ihtiyacı olan birey, 'bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri bakımından akranlarından anlamlı düzeyde farklılıkları olan birey' biçiminde tanımlanmıştır.

1. Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin sınıflandırılması ve özellikleri

Özel eğitim gereksinimi olan bireylerin sahip oldukları özellikleri, düzeyleri ve eğitim ihtiyaçları farklılık gösterir (Akçamete, 2010). Diken (2017) ve Akçamete (2010) özel eğitim gereksinimi olan bireyleri zihinsel yetersizliği olan, işitme yetersizliği olan, görme yetersizliği olan, dil konuşma bozukluğu olan, fiziksel yetersizliği/süreğen hastalığı olan, öğrenme güçlüğü olan, davranışsal

bozukluğu olan, otizm spektrum bozukluğu olan, özel yetenekli, ileri derecede ve çoklu yetersizliği olan, dikkat eksikliği ve hiperaktivite güçlüğü olan bireyler olarak sınıflandırmışlardır.

a. (Özgöl) Öğrenme güçlükleri

Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler, özel gereksinimli öğrenciler arasında özel eğitim hizmetlerinden faydalananların büyük çoğunluğunu oluşturan gruptur. Öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin psikolojik gelişim süreçlerinde oluşan sorunlar yazılı ve sözlü dilde anlamı ve kullanımı zorlaştırmaktadır. Bunun neticesinde ise birçok alanda ve esas potansiyellerine ulaşmakta çocuklar zorlanmaktadır (Akçamete, 2010).

Öğrenme güçlüklerinde erken belirtiler; şekil, renk, büyüklük ayırımı yapamama, zaman ile ilgili kavramlarda zorlanma, istedik olmayan duygusal tepkiler, akran ilişkisi kuramama, yetersiz el-göz koordinasyonu ve görevleri yavaş yerine getirme, görsel hafızada yetersizlik, ifade zorluğu, unutma, hiperaktivite gibi alanlarda kendini göstermektedir. Her öğrenme güçlüğü olan çocuk, bahsedilen alanların hepsinde yetersizlik göstermek durumunda değildir, bazılarında sorun yaşarken bazılarında normal gelişim gösterebilir (Ergöl, 2010).

b. Dil ve konuşma bozuklukları

Dil ve konuşma bozuklukları olan öğrenciler, özel eğitim gereksinimli öğrenciler arasında öğrenme güçlüklerinden sonra en fazla görünen gruptur. Bu grup anatomik, nörolojik, biyokimyasal, psikolojik/psikiyatrik, gelişimsel aksaklıklar, olumsuz çevre faktörleri gibi nedenlerle dil ve konuşma alanlarında bozukluk ve özel gereksinimleri olan bireylerdir. Özel eğitime gereksinim duyan çocuklarda dil ve konuşma bozuklukları %6-%10 yaygınlığında görülmektedir. İletişimin önemi düşünöldüğünde dil ve konuşma bozukluğu olan çocuklarda yaşam kalitesi, sosyal ve akademik alanlarda ciddi olumsuz etkiler görülmektedir (Konrot, 2010)

Genel olarak çocuklar ses çıkarmada hızlı gelişim gösterirler ve sekiz yaşına gelmiş bir çocuk anadilindeki bütün sesleri öğrenmiş olur. Çocuklar arasında ses gelişiminde 3 yıla kadar farklılıklar olabilir, lakin bu farklılıklar normal kabul edilir. Konuşma bozukluklarında artikölasyon, ses ve akıcılık bozukluklarından oluşan üç gruptan bahsedilmektedir. Bu bozukluklar sadece

birisinde, birden fazlasında, hepsi şeklinde ve diğer bozukluklarla eş zamanlı olarak görülebilmektedir (Ergül, 2010).

Konuşma dilinde morfoloji, sentaks, semantik, pragmatik olmak üzere beş önemli bileşenden bahsedilmektedir ve anlamlı bir konuşma bu beş bileşenin birlikteliği ile gerçekleşmektedir, bunlardan herhangi birinde sorun olması dil bozukluğuna neden olmaktadır. Dilin temelini, konuşulanı anlama yetisi olan alıcı dil ve kendini anlatabilme yetisi olan ifade edici dil becerileri oluşturmaktadır. Bazı öğrenciler dilin bu temellerinde sorunlar yaşayabilirler ve bu sorunlar bir başına ya da birlikte görülebilmektedir (Ergül, 2010).

c. Zihinsel yetersizlik

Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler, özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler arasında en kalabalık üçüncü gruptur. Bu bireylerde zihinsel işlevler ciddi şekilde normalin altında seyretmektedir. Bu problemler uyamsal becerilerde 18 yaşın altındaki bireylerin gelişim evrelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu engel türü hafif, orta, ağır, çok ağır olarak derecelendirilmektedir. Zihinsel engelin nedenlerine bakıldığında ise yapısal nedenlerde metabolizma bozuklukları, kromozom bozuklukları, genetik aktarım; edinilmiş nedenlerde ise madde bağımlılığı, fetal alkol sendromu, enfeksiyona maruz kalma, travma/yaralanma, zehirlenmeler, beslenme yetersizliği ve çevresel etmenler etkili olabilmektedir. Bu öğrencilerin psikolojik özelliklerinde öğrenilmiş çaresizlik, benlik kavramı, kendini düzenleme, denetim odağı, güdülenme, dışa yönelim, başarısızlık kaygısı, sorumluluk alma ile ilgili bir takım sorunlar oluşabilmektedir (Sucuoğlu, 2010).

d. Duygusal ve davranışsal bozukluk

Duygusal ve davranışsal bozukluğu olan öğrenciler sosyal ve duygusal becerilerde ve davranışlarda özel eğitime gereksinim duyan, akademik ve öğrenme ile ilgili becerilerde zorluk çeken öğrenci grubudur. Sosyal, kültürel ve toplumsal olarak yaşının gerektirdiği duygusal davranış ve tepkileri istendik şekilde gösterememektedirler (Akçamete, 2010).

Duygusal ve davranışsal bozukluklar üzerinde yapılan çalışmalarda genellikle dışa yönelik bozukluklar, içe yönelik davranış problemleri ve az sıklıkta görülen bozukluklar olmak üzere üç gruptan bahsedilmektedir. Dışa yönelik bozukluklar; çevreye ve çoğunlukla bireylere karşı agresif tutumlardır.

Düşmanca tavırlar, fiziksel saldırı, kural tanımazlık, öfke nöbeti, zarar verici davranışlar, aşırı hareket hali başlıca özellikleridir. İçe yönelik davranış problemleri, sosyal anlamda içe kapanık olma halidir. Fazla utangaçlık, içe kapanıklık, kaygı, panik, kendine güvensizlik, depresyon başlıca özellikleridir. Az sıklıkla görülen şizofreni ve tourettesendromu bu bozukluklarda incelenir ve ender görülseler de ağır sonuçları olabilmektedir (Ergül, 2010).

e. Çoklu yetersizlik

Çoklu yetersizliği olan öğrenciler, birden fazla yetersizlik türü ile tanılanmış öğrenci grubudur. Çoklu yetersizliğe sahip oldukları için bir yetersizlik grubu için hazırlanmış özel eğitim programıyla özel eğitim gereksinimlerinin karşılanması güçtür, bu yüzden çeşitli gelişim alanlarına göre hazırlanmış detaylı bir özel eğitim programına ihtiyaç duyarlar (Akçamete, 2010). Bu engel grubunun yaşamsal faaliyetlerini devam ettirebilmesi için sürekli ve kapsamlı desteğe ihtiyaçları vardır. İnsan popülasyonunun %1'den azında görülmektedir. (Kauffman vd., 2014)

f. İşitme yetersizliği

İşitme yetersizliği olan öğrenciler, işitme hassasiyetinin tamamının veya belirli bir oranının kaybı nedeniyle dil, konuşma ve iletişim becerilerinin gelişiminde oluşan problemlerden ötürü özel eğitime gereksinim duyan bireylerdir (Akçamete, 2010). Günümüzde işitme yetersizliği olan bireylerin hepsi kendisini yetersizliği olan bir birey olarak tanımlamamakta ve kendilerini farklı bir kültürün parçası olarak nitelendirmektedirler. Bu sebebin altında işitme yetersizliği olan bireylerin işaret dili gibi yöntemlerle etkili bir iletişim kurabilmeleri ve akranları ile eş seviyede akademik başarı gösterebilmeleri yatmaktadır (Kauffman vd., 2014).

g. Görme yetersizliği

Görme yetersizliği olan öğrenciler, görme yetisinde tamamen veya belirli bir oranda kaybı olması nedeniyle özel eğitim ihtiyacı duyan bireylerdir. Belirli bir oranda kaybı olan öğrenciler daha etkili görme için seviyelerine göre desteğe ihtiyaç duyarlar (Akçamete, 2010). Görme yetersizliği olan çocuklarda dil öğrenme sürecinde göz kontağı kurma, jestler, yüz ifadeleri, ortak ilgi ve bilgi paylaşımı benzeri yetilerin eksikliği akranları ve aileleriyle olan iletişimini

kısıtlamaktadır. Bu çocuklar sosyal gelişim alanlarında vücut dilini uygun kullanma, sosyal etkileşim başlatma ve sürdürme, konuşmaya uygun jest ve mimikler kullanma gibi becerilerde sorun yaşamaları ve körlük tikleri nedeniyle bireyler tarafından olumsuz tutumlara maruz kalabilmekte ve tuhaf olarak değerlendirilmelerine sebep olabilmektedir (Friend, 2008).

h. Fiziksel yetersizlikler

Fiziksel yetersizlikleri olan öğrenciler; hastalık, kazalar ve genetik sebepler nedeniyle kas, iskelet sistemleri ve eklemlerde işlevsel yetersizlikler meydana gelmesi sonucu özel eğitime gereksinim duyan bireylerdir. Bu bireyler el, kol, bacak, ayak ve diğer uzuvlarının işlevini yerine getirebilmesi için çeşitli desteklere ihtiyaç duymaktadırlar (Akçamete, 2010).

Fiziksel yetersizlikler genetik, kazalar, enfeksiyonlar, çoklu ve bilinmeyen sebeplerden ötürü meydana gelebilmektedir. Fiziksel yetersizliklerin önüne geçebilmek için anne adaylarının doğum öncesi/sonrası süreçler için bilgilendirilmesi, çocukluk aşularının yaptırılması, çocukların hayatın her alanında karşılaşılabilecekleri kazalara karşı eğitilmesi gerekmektedir (Smith, 2001). Fiziksel yetersizliklere sahip bireyler, hayatları boyunca bu durumla mücadele etmelerinden dolayı insan ilişkileri ve iletişim kurmada zorluklar yaşabilmektedirler. Bunun sonucunda içi kapanıklık, depresyon, saldırganlık ve çeşitli davranış problemleri bu çocuklarda görülebilmektedir. Bununla baş etme ve sağlıklı bir süreç için ailelerin ve çocukların uzmanlar tarafından desteklenmesi gerekmektedir (Özyürek, 2009).

i. Otizm spektrum bozukluğu

Otizm spektrum bozukluğu olan birey, özel eğitim hizmetleri yönetmeliği (2018)'nde, erken çocukluk dönemi başlangıcı ile sosyal beceri, sözel ve sözel olmayan iletişim, dikkat, ilgi ve etkinliklerde yetersizlik gösteren ve bu sebeple özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı doğan bireyler olarak tanımlanmıştır.

Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerin temel tanı özellikleri; farklı şekillerde toplumsal uyum ve iletişimde devam eden yetersizlikler, sınırlı ve yineleyici davranışlar, ilgiler ya da etkinlikler ve bu özelliklerin çocukluk

çağından beri devam etmesi ve günlük yaşamda işlevselliği bozması ya da sınırlandırması şeklinde verilmiştir (Association, American Psychiatric, 2013).

j. Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu

Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan çocukların dikkat eksikliği, aşırı hareketlilik ve dürtüsel davranış gibi sorunları vardır. Bazı çocuklarda sadece dikkat eksikliği görülürken bazılarında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu birlikte görülebilir. Genellikle çocukların büyük kısmında ikisi beraber görülür (Ergül, 2010).

Çocukların DEHB durumu genellikle okul dönemi çocukluğunda akranlarla ve okul ortamıyla yaşadığı uyum problemleri ile fark edilmekte ve tanılanmaktadır. Hangi dönemde olursa olsun çocuğun tanılanmadan önce DEHB belirtilerini göstermesine sebep olabilecek bedensel veya zihinsel yetersizlik durumuna bakılmalıdır. Bilişsel, görsel ve işitsel beceriler ve çocuğun gelişimsel öyküsü incelenmelidir. Çocuğun davranışları hangi ortamda sergilediği gözlemlenmelidir. Yapılan çalışmaların sonuçlarına göre çocuğa bir özel eğitim programı hazırlanmalıdır (Friend, 2008).

k. Üstün yetenekli bireyler

Üstün yetenekli bireyler Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)'nde; sanat, yaratıcılık, spor, zeka, liderlik ve akademik alanlarda akranlarının seviyesinden daha üst seviyede performans gösteren bireyler olarak tanımlanmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmaların başlangıcında zeka alanlarındaki üstünlükten ötürü zeki, akıllı, üstün akıllı ve eş zamanlı olarak güzel sanatlar alanında üst düzey performans sergileyen bu bireylere yaratıcı, yetenekli ve üstün yetenekli denilmiştir. Sonraki zamanlarda bilim ve teknik ile ilgili yeteneklilik üstün zeka, güzel sanatlar ile ilgili yeteneklilik üstün özel yetenek şeklinde bazı çalışmalarda gruplandırılmıştır (Dağlıoğlu, 2010). Davaslıgil(2009) üstün yetenekli bireyler alanında dünyada yapılan çalışmalarda genel olarak üstün zekalı, üstün zekalı ve yetenekli, üstün yetenekli terimlerinin gruplandırmalarda kullanıldığını ifade etmiştir.

2. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Psikolojileri

Özel eğitim gereksinimi olan çocuğun özelliklerini; yetersizlik türü, yetersizliğin ağırlık düzeyi gibi etkenler etkilerken; ebeveyn özelliklerini içinde buldukları sağlık durumları, içinde buldukları durumla başa çıkma stilleri, sosyoekonomik durum, çocuklarına karşı tutumları, aile yapısı, yaşanılan çevre ve kültürel geçmiş gibi etkenler etkilemektedir (Hallahan ve Kauffman, 1997).

Ebeveynler ile özel eğitime gereksinimi olan çocuklar arasındaki ilişki, çocuğun yetersizlik durumunun öğrenilmesi, eğitim sürecinin planlanması, eğitim sürecinin bitişi ve yaşlılık süreçlerinde farklılıklar gösterebilmektedir. Yetersizlik durumu ilk öğrenildiğinde ebeveynlerden ilk sorumluluğu üstüne alan anneler olmaktadır. Babalar ise bu durumda aileyi koruma ve çevreyle iletişim rolünü üstlenmektedir. Kardeşler de ebeveynler gibi kardeşlerinin durumu hakkında bilgi sahibi olmak istemektedirler; bu da kardeşlerin, yetersizliği olan kardeş ile yaşamak hakkında bilgi toplamasına sebep olacağı için özel eğitime gereksinim duyan kardeşin gelişimine katkı sağlayacaktır. Büyük anne-babaların dahil olduğu aile yapılarında ise büyük anne-babalar ya ebeveynleri suçlamakta ya da içinde buldukları duruma destek olmaktadır (Hardman vd., 1996).

Doğum öncesi dönemden başlayarak çocuk sahibi olmanın ebeveynlere yüklediği birçok sorumluluk vardır. Ebeveynler çocukların gelişimini desteklemek için çocukları ile yoğun zaman geçirmeli, çocuğa çevresel uyaranlar vermeli, çocuğa dünyayı öğrenme ve tecrübe edinmesi sürecinde fırsat sağlamalıdır. Ebeveynler çocuğa farklı ve zengin ortamlar sağlayarak beceri, yetenek ve alışkanlıklar edinmesine yardımcı olabilir. Ebeveynlerin çocukta istedik gelişimi sağlaması için doğru bilgi ve deneyime sahip olması gereklidir; bu gelişimin sürekliliği ve genellenmesi için öğretmen ve uzmanlarla doğru iletişim ve işbirliği içinde olması gereklidir. Çocuğunun gelişimi ve eğitimi hakkında bilinçlenen ebeveynlerin çocuğun gelişimine katkısı her zaman vardır (Cömert ve Erdem, 2016). Normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin çocuğa karşı bu kadar sorumlulukları varken yeni bir kardeş geldiğinde aile içi süreçte, düzen ve dinamiklerde ciddi değişimler olmaktadır bu kardeş özel gereksinimli bir çocuk olduğunda ise bu durumlar çok daha karmaşık ve zorlu bir hal alır. Özel gereksinimli çocuğu olan aileler, normal gelişim gösteren çocuğu olan ailelerin çocuğuna karşı olan sorumluluklarının yanı sıra özel gereksinimli çocuğun

sorumluluklarını da yüklenmektedir. Bu durumda özel gereksinimli çocuğa sahip aileler, çocuğun durumunun yıpratıcılığının yanı sıra duygusal ve psikolojik anlamda yıpranmalara da maruz kalmakta ve mücadelelerini daha karmaşık ve zorlu hallerde yürütmektedirler (Cavkaytar, 2013).

Ebeveynler çocuk beklerken her zaman çocuğun normal gelişim gösteren bir çocuk olacağını beklerler. Özel gereksinimli çocuğa sahip olma ihtimali ebeveynlerin beklediği bir durum değildir ve bu durum gerçekleştiğinde ebeveynler bunun geçici bir durum olduğuna, kısa bir tedaviden sonra çocuklarının düzeleceğine inanırlar. Ebeveynler durumun geçici olmadığını anladığında ise çeşitli tepkiler gösterirler ve yeni sorumluluklar almaya başlarlar (Cavkaytar, 2017). Ebeveynlerin bu tepkilerini açıklayan farklı modeller vardır, bunlardan en bilineni '*aşama modeli*' dir. Ebeveynlerin tepkileri modelde üç evreye ayrılmıştır; ilk evrede şok, reddetme ve depresyon; ikinci evrede kızgınlık, karmaşa ve suçluluk; üçüncü evrede pazarlık etme, kabul ve uyum şeklindedir. Şok evresinde ebeveynler beklemedikleri ve hazır olmadıkları özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın üzüntü ve çaresizliği içindedirler. Reddetme evresinde ebeveynler çocuğun durumunu kabul etmez, çocuğun normal olduğuna dair işaretler arar ve uzmandan uzmana giderek normal gelişim gösteren çocuk tanısı almak isterler. Depresyon evresinde ebeveynler çocuğun durumunun geçici olmadığını anlar ve umutsuzluğa kapılır, tüm sosyal ilişkilerini en aza indirgerler. Karmaşa evresinde ebeveynler karmaşık ve olumsuz duyguların içindedirler, bir yandan da çocuklarını sevmek ve onun için en iyisini yapmak isterler. Suçluluk evresinde ebeveynler çocuklarının durumunu kendileri ve geçmişleri ile ilişkilendirir. Kızgınlık evresinde ebeveynler bu durumun neden kendilerinin başına geldiğini sorgular ve öfkelerini uzman, öğretmen, doktor, eş ve diğer çocuklarına yönlendirirler. Pazarlık evresinde ebeveynler yetersizliği ortadan kaldırmak için doktor, uzman, olağandışı güçleri olduğuna inanılan kimseler ve yaratıcı ile anlaşma yolları ararlar. Kabul-uyum evresinde ebeveynler çocuğunu olduğu gibi kabul etmeye başlar, çocukla iletişim ve ilişki kurmaya ve ihtiyaçlarını karşılamaya başlar (Cavkaytar, 2013).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin aile içindeki streslerini; çocuğun tedavi eğitim masraflarının maddi yükü, yoğun olarak doktor ve uzmanlara gitmek, çocuğun yoğun bakım ihtiyacı, akraba ve dostlarla zaman

geçirememek, eşlerin birbirine zaman ayıramaması, annenin tüm zamanını çocuğa harcaması ve babanın öfkeyi aile içine yansıtması etkilemektedir. Aile içinde oluşan bu stres ebeveynler arasındaki ilişkiyi ve özel gereksinimli çocuk ile olan iletişimi olumsuz etkilemektedir. Ailenin özellikleri, sosyo-ekonomik durum, baş etme becerileri, çocuğun yetersizliğinin ağırlık düzeyi, kültürel geçmiş gibi etkenler de ailenin stres ve etkileşiminde belirleyici olmaktadır. (Hardman vd., 1996). Ebeveynlerin stresle başa çıkmada beklentilerini gerçekçi tutması, uzmanlardan gerekli destek almaya açık olması, çocuklarının durumu ile ilgili alanda çalışmalar yapması olumlu etkiler yaratırken; çevreden soyutlanma, aşırı koruyuculuk, çocuğun kendi başına bir şey yapmasına izin vermeme, çocuk adına kararlar alma, çocuğa fırsat vermeme gibi davranışlar olumsuz etkiler yaratmaktadır (Cavkaytar ve Özen, 2010).

B. Psikolojik Dayanıklılık

Kobasa (1979) psikolojik dayanıklılığı, bireylerde yoğun stres veya hastalık durumları meydana geldiğinde gösterdikleri direnç olarak tanımlamıştır. Kobasa'ya göre psikolojik dayanıklılığı yüksek bireyler, hastalık veya yoğun stres durumunda günlük rutinlerinde devamlılık gösterir, hayatını idame eder ve içinde buldukları durumu gelişim fırsatı olarak görürler. Psikolojik dayanıklılığı düşük bireyler ise hayatlarını idame edemez, içinde buldukları durumu kabullenemez ve direnç gösterirler (Bradley ve Klag, 2004).

Bireyler hayatlarında ciddi kazalar, işten çıkarılma, doğal afet, terör saldırıları, ciddi sağlık sorunları v.b. olaylarla karşılaşabilir ve bunlar çok zorlu deneyimlerdir. Bireyler bu olaylar karşısında yoğun stres ve farklı tepkiler gösterebilmektedir. Başta yaşanan olumsuz duygu durumlarından sonra bireyin genellikle çaba ve doğru yönelimler göstererek zaman içinde uyum sağladığı sürece psikolojik dayanıklılık olgusu denir (Basım ve Çetin, 2011).

Her birey stresi bir kere deneyimler, örneğin yakınıni kaybetmek gibi ciddi olaylar yaşar veya maddi sıkıntıyla karşılaşır. Bu tarz durumlardan sonra bireylerde negatif sonuçlar görülmesi şaşırtıcı değildir. Çok geniş yelpazede bireylerde travma sonrası stres ve yaygın anksiyete bozukluğu, major depresif bozukluk, iyi olma halini koruyamama gibi olumsuz sonuçlar görülebilir. Tüm bunlara rağmen çok yüksek düzeyde strese yoğun kalan herkeste bu sonuçlar

görülmebilir. Aslında son çalışmalara bakıldığında bu olaylar karşısında ciddi sayıda bireyin psikolojik dayanıklılık sergileyerek zihin sağlığını koruduğu veya sinir sağlığında hasar oluştuysa da kısa sürede iyileşerek hayatlarına devam ettikleri görülmektedir (Bonanno, 2005). Bu noktada psikolojik dayanıklılığın pozitif sonuçlara yol açan psikolojik bir özellik olması yerine, strese maruz kalmanın sonucu olarak kavramsallaştırıldığına dikkat çekilmiştir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi stres karşısında bazı bireyler önemli derecede bozulmuş işlevsellik gösterirken bazı bireyler etkili bir biçimde psikolojik dayanıklılık gösterebilmektedir. Bu açıdan düşünersek stresli olaylar doğal olarak yoğun duygu yüklü olgulardır, bu nedenle bireyin duyguları düzenleme becerileri psikolojik dayanıklılığın gelişimde önemli rol oynamaktadır. Bilişsel duygu düzenlemede başarılı bireyler, stres ile oluşabilecek olumsuz sonuçlara karşı bunu koruyucu işlevsellikle kullanabiliyorlar ve değerlendirmeler ile olumsuz duyguların yoğunluğunu etkin şekilde düzenleyebiliyorlar. Bunları gerçekleştiren bireylerde ise psikolojik dayanıklılık olası bir hale geliyor (Troy ve Mauss, 2011).

Ramirez (2007) psikolojik dayanıklılığı; bireyin depresyon, yoğun stres ve hastalık gibi olumsuz durumlarla başa çıkma, uyum sağlama ve bu süreçte kendini toplayabilme yeteneği, iyileşme becerisi ile olumsuz durumlardan önceki haline dönebilme becerileri olarak tanımlamıştır.

Psikolojik dayanıklılık Walsh(2006) tarafından, bireyin karşılaştığı hastalık, travmatik yaşantılar, yoğun stres, depresyon, çeşitli tehditler gibi durumlardan daha güçlü bir şekilde çıkmasını sağlayan süreç olarak tanımlanmıştır. Rutter(2006) ise bu sürecin sonunda oluşan olumlu psikolojik gelişimin etkileşimi olarak tanımlamıştır. Tusaie ve Dyer (2004) ise bahsedilen olumsuz durumlara karşı bireyin başa çıkma gücünü geliştirmesi ve bu sürece uyum sağlayarak hayatını devam ettirmesi şeklinde tanımlamıştır. Literatüre bakıldığında psikolojik dayanıklılık tanımlarınken farklılıklar görülse de psikolojik dayanıklılığın; geliştirilebilir bir özellik olduğu, dinamik bir süreç olduğu, travma ya da yoğun stresli durumlar yaşamış olma, bu durumlarla baş etme, uyum sağlama ve yeterlilik becerilerini sergileme, koruyucu faktörler olarak nitelendirilen bir takım kişilik özelliklerine sahip olmak gibi bazı ortak noktalardan bahsedilmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009).

Masten, Morison, Pellegrini ve Teliegen (1990) inceledikleri çalışmalar sonucunda psikolojik dayanıklılığın üç temel üzerinde oturtulduğunu belirtmişlerdir. İlk olarak stresli ve olumsuz durumlara karşı insanların dayanmasını ve bu durumları atlatmasını sağlayan bir kişilik özelliği olduğudur. Stresli ve zorlu bir çocukluk geçirmesine rağmen çok iyi gelişmeler göstererek yükselen kişilerin başarısı bununla ilişkilendirilmiştir. İkinci özellik stresli ve zorlu yaşantılara karşı çabuk uyum sağlamadır. Üçüncü özellik ise travmatik durumları atlatabilmek ile ilişkilendirilir ve bu travmatik olayların atlatılmasında etkili olan bireysel özellik ve farklılıklara bakılır.

Feder, Charney ve Collins(2011) Psikolojik dayanıklılığı tanımlarken dayanıklılığın fizikçiler tarafından ‘bir nesnenin deformasyondan sonra orijinal boyutunu ve şeklini devam ettirme özelliği’ şeklinde yapılan tanıma dikkat çekmiştir. Bu tanım psikososyal çalışmalardaki tanımlar ile paralellik göstermektedir, nörobiyolojik tanımlamada da bir paralellik vardır; strese yanıt olarak sinir sistemlerinde akut depresyonlar deformasyon oluşturmaktadır ve bu sinir sistemlerinin optimal veya stres öncesi işlevlere devam edebilme yeteneğine dayanıklılık denmektedir.

Son zamanlarda gelişim psikolojisinin ilgilendiği konulardan birisi de psikolojik dayanıklılık olmuştur. Gelişim psikolojisinde sıkıntılı durumlara dinamik ve hızlı bir adaptasyon süreci olarak tanımlanmıştır. Psikolojik dayanıklılığın bireysel bir özellik, bir gelişim süreci veya bir sonuç olduğuna dair farklı tanımlar bulunmaktadır. Reich, Zautra ve Hall (2010)’ a göre Psikolojik dayanıklılığın en uygun tanımı; sorunlara başarılı bir uyum göstermenin sonucudur. Kişilik özelliklerinin ve bu durumların psikolojik dayanıklılığı tanımlayabilmesi için stresli olayların ardından bireyin sağlıklı sonuçlarla çıkmış olması gereklidir. Yani kişilik özelliklerinin psikolojik dayanıklılığı tanımlayabilmesi için bireyi bu sıkıntılı durumlarda endişe ve karmaşaya götürmemiş, sağlıklı ve sürdürülebilir bir iyileşme sürecine sokmuş olmalıdır. İyileşme ve sürdürülebilirlik, psikolojik dayanıklılıkta önemli iki noktadır. Psikolojik dayanıklılığı yüksek kişiler stresli durumlardan sonra psikolojik dayanıklılığı düşük olan kişilerden fizyolojik, psikolojik ve sosyal olarak çok daha hızlı bir iyileşme sergilerler ve bu iyi olma halini hayatının kalan kısmında sürdürebilirler (Reich vd., 2010).

1. Psikolojik Dayanıklılığı Etkileyen Faktörler

Bireylerin riskli ve sıkıntılı olaylara karşı psikolojik dayanıklılık geliştirdiğinden bahsetmiştik. Bireylerde bu gelişimden bahsedebilmek için ve riskli ve sıkıntılı olayların etkilerinin hafifletilmesi veya bu durumun etkilerinin tamamen giderilmesi için koruyucu faktörlerin bulunması ihtiyaçtır. Psikolojik dayanıklılık sürecine risk ve koruyucu faktörlerin ilişkisi etki etmektedir (Öz ve Yılmaz, 2009).

Psikolojik dayanıklılığı etkileyen faktörler arasında koruyucu faktörler ve risk faktörleri yer almaktadır. Risk faktörleri, stresli olaylar ve krizlere karşı bireylerin olumsuz yanıtlar vermesinde etkin rol üstlenen kişisel ve çevresel değerlerdir. Koruyucu faktörler ise stres yönetimi, sıkıntılı durumlara dayanabilme gibi yetenekleri güçlendiren olgular toplamıdır. Riskli ve sıkıntılı durumlarda bu faktörler bireylerde dengeleyici bir rol üstlenirler (Cabanyes-Truffino, 2010)

Risk faktörleri: Bireylerin sağlıklı bir hayat sürdürmelerini engelleyen ya da etkileyen zorlu hayat şartları, felaketler, kriz durumları ve psikolojilerine olumsuz etki eden her türlü olay psikolojik dayanıklılık için risk faktörüdür (Kararımak, 2006).

Bireylerin çocukluk ve ergenlik dönemlerinde yoksulluk, aile içi şiddet, ebeveynlerin öğrenim düzeyi, ebeveynlerin patolojik durumları, genetik faktörler, sosyoekonomik düzeyin düşüklüğü gibi risk faktörlerine mazur kalmaları gelişimlerini olumsuz etkilemektedir (Werner, 1989).

Risk faktörleri bireyle, aileyle ve toplumsal risklerle ilgili olarak sınıflandırılır. Bireyle ilgili faktörler; kontrol ve başa çıkma mekanizmalarında bozukluk, ifade-iletişim sıkıntıları, benlik saygısında düşüklük, yüksek kaygı düzeyi, düşük zeka düzeyi, agresif ve uyumsuz kişilik özellikleri olarak bahsedilmektedir. Aileyle ilgili faktörler; genetik hastalıklar, ebeveynlerin boşanması, tek ebeveynli aile yapısı, aile içi iletişim problemleri, şiddet, ihmal-istismar, sert ya da tutarsız disiplin kavramları şeklinde sıralanabilir. Toplumsal risk faktörleri ise sosyoekonomik düzeyin düşüklüğü, barınma ve eğitim ihtiyaçlarının iyi karşılanamaması, göç ve işsizlik, madde bağımlılığı, şiddetli bir

toplum yapısı içinde olma ve doğru rol modeller bulamama gibi nedenlerden oluşmaktadır (Ülker-Tümlü, 2012).

Koruyucu Faktörler: Riskli ve zorlu yaşantılarda stresi azaltan ya da etkisiz kılan, hayata devam etme becerilerini arttıran, uyum sürecini hızlandıran olgular olarak tanımlanabilir (Masten, 1994).

Psikolojik dayanıklılığı yüksek çocuklar, zorlu yaşantılarla başa çıkmada kişilik özellikleri gibi içsel koruyucu faktörleri ve sosyal destekleri içeren dışsal koruyucu faktörleri kullanmaktadır. Bireyler koruyucu faktörlerin yardımıyla zorlu ve sıkıntılı durumların yarattığı olumsuz etkiyi azaltmakta ve uyum sürecine olumlu etki yapmaktadır. İçsel ve dışsal koruyucu faktörler, risk altındaki bireyin hayatının ilerleyen aşamalarında gerçekleşebilecek olumsuz yaşantıların ortaya çıkma olasılığını azaltmaktadır (Kararımak, 2006).

Garnezy (1987), Werner (1989), Masten ve Coasworth (1998) benzer şekilde koruyucu faktörleri; bireye özgü olan faktörler, aileye özgü olan faktörler ve aileye özgü olmayan faktörler şeklinde gruplandırmışlardır. Bireysel koruyucu faktörler; öz-yetkinlik, zeka, özsaygı, özgüven, iyimserlik ve umut, öz-farkındalık, kolay mizaç, etkili problem çözme ve sosyal becerilere sahip olma şeklinde olgulardan oluşmaktadır. Aile ile ilgili koruyucu faktörler; ailenin sosyo-ekonomik seviyesinin iyi olması, ebeveynlerin çocuklarına karşı sorumluluklarını iyi yerine getirmesi, ebeveynler arası yakın ilişki, sağlıklı aile bağları gibi olguları içermektedir. Aileye özgü olmayan koruyucu faktörlerde ise nitelikli eğitim kurumlarında eğitim alma, iyi bir sosyal çevreye sahip olma, sosyal çevredeki akranlar ve yetişkinlerle sağlıklı ilişkiler kurabilme gibi olgulardan bahsedilmektedir.

2. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Psikolojik Dayanıklılığı

Ailelerin psikolojik dayanıklılığı, sıkıntılı durumlar oluştuğunda ailenin gösterdiği başa çıkma ve adaptasyon becerileri, iyileşme ve gelişim tepkileri, toparlanma becerileri, kriz ve sıkıntılara karşı aktif bir süreç ile sıkıntılardan daha güçlü ve becerikli çıkmalarını ifade eder (Walsh, 2006).

Ailelerin psikolojik dayanıklılığı, ailenin karşılaştığı sıkıntılı durumlara karşı dayanması ve aşmasını sağlayan bir sistem olarak tanımlanır. Önemli aile

süreçleri stresli durumlarda yol gösterici olabilir ve aile bireylerinin krizleri önlemesini ve devamlılık içinde olan sorunları aşmasını sağlayabilir. Aile bireylerinin tamamını kapsayan bir kriz oluşmamış olsa bile bir aile bireyinin başına gelen kriz tüm aile bireylerini etkileyecektir. Bu gibi durumlar ilişkiler arasında yankılanarak çoğalmaktadır (Walsh, 2016).

Ailelerin yıkıcı ve stresli olaylarla yüzleşme ve yönetme biçimleri; stresi engelleme, yeniden toparlama, hayatı devam ettirme, adaptasyon sağlama ve bunların her aile bireyi için etkili ve geçerli olmasıyla ilişkilidir. Ailelerin psikolojik dayanıklılığı, ailelerin stresle yüzleşme ve geliştirdikleri adaptasyon yolu ile ilişkilidir. Psikolojik dayanıklılığı yüksek ailelerin durumları; bağlam, gelişim düzeyi, risklerin ve koruyucu faktörlerin ilişkilerinin bir sonucu ve aile bireylerinin ortak bakış açılarına ilişik olarak stresli ve yıkıcı olaylarda olumlu bir gelişme ve sonuç gösterirler (Hawley ve DeHaan, 1996).

Ailelerin psikolojik dayanıklılığını McCubbin ve McCubbin (1996) ailenin işlevsel yeterliliğini stresli ya da olumsuz durumlarda korumaya alması ve bütünlüğü sağlayan aile becerileri sarsıldığında yeniden yapılandırarak aile bireylerinin refahını bütün olarak koruması şeklinde açıklamıştır.

Hartshone ve arkadaşları (2013) özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde psikolojik dayanıklılık ile ilgili literatürü genel olarak incelemiştir. Murphy (1982) incelediği 52 çalışmadan sonra özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin düşük benlik algıları, depresiflik, sürekli kaygı hali, evlilik stresi ile hayata dair kararlar ve kişisel ihtiyaçlar konularında genellikle çatışma hali içinde olduklarını belirtmiştir. Ebeveynler, özel gereksinimli çocuklarının eğitim, bakım ve sağlık ihtiyaçları gibi hizmetlere erişmesi ve karşılaması için sürekli mücadele halindedirler. Bahsedilen bu etkenler ve mücadele hali özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılığının gelişimine etki etmektedir.

Scorgie, Wilgosh, McDonald (1998) ilgili literatürde 25 çalışma üzerine inceleme yapmışlardır. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarının olumlu aile çıktıları ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Psikolojik dayanıklılığı fazla olan ailelerde psikolojik dayanıklılığı az olan ailelere göre daha gelişmiş başa çıkma stratejileri, istihdam ve destek algıları

vardır. Ebeveynlerin psikolojik dayanıklılığı üzerinde farklı kültür, çözüm üretme yeteneği, çocuk bakım şartları, tuvalet becerisinin kazanımı, yeme-içme gibi öz bakım becerilerinin kazanımı etkin rol oynamaktadır. Aile içinde özel gereksinimli çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması ebeveynlerin rollerini değiştirmekte ve annenin başka rollerini kısıtlayabilmektedir. Baba ve kardeşlerle olan iletişimini kısıtlayabilmektedir. Bunun sonucunda da ailenin ortak psikolojik dayanıklılık geliştirmesi sekteye uğrayabilmektedir. Aile dışından alınan destekler noktasında tek ebeveynli aileler, çift ebeveynli ailelere göre daha açık olmaları ve daha fazla yararlanmalarına rağmen çift ebeveynli ailelere göre başa çıkma becerilerinde daha başarısızlardır. Bu bize psikolojik dayanıklılık ile ilgili aile içi becerilerde iyi bir evlilik uyumunun etkin rolünü gösterir niteliktedir. İç kontrol odağı daha fazla olan annelerin daha adaptif bir işlevsellik ve sosyal destek algısı vardır. Kendini yetkin hisseden babaların özel gereksinimli çocuğun ihtiyaçlarını karşılayabilme durumu seviyeleri, stres düzeylerini belirlemekte ve bu durum anneler üzerinde etki bırakmaktadır. Ebeveynler çalıştıkları profesyoneller veya uzmanların kendilerini ne kadar zorladığını ve bu kişilerin alanında iyi eğitim almış olmaları gerekliliğini vurgulamışlardır (Hartshorne vd., 2013).

Yau ve Li-tsang (1999) 1994 ve öncesindeki yirmi yıllık süreçte yazılmış makaleleri incelemişlerdir. Murphy (1982) ve Scorgie(1998) ile örtüşen sonuçlara ulaşılar, fakat onlar incelemelerinde uyum ve adaptasyon olmak üzere iki kategori üzerine yoğunlaştılar. İlk kategoride sosyal destek ağının varlığı, krizlerin karşılanması için yeterli kaynağın bulunması, az çocuklu ve anne-baba olan bir aile olmak, ekstra bakım masraflarını karşılayabilecek sosyo-ekonomik yapıya sahip olmak ve özel gereksinimli çocuk ve ebeveynlerini kabul eden bir toplumda yaşamak gibi ailelerin özellikleri ile ilgilidir. İkinci kategori ise yüksek öğrenim, uyumlu olma, özel gereksinimli çocuk için gerçekçi ve pozitif beklentiler içinde olma, olumsuz düşünceler ile daha az meşgul olma, problem çözme becerilerine sahip olma, zorluklarla baş etme gibi adaptif işlevsel ebeveyn özellikleri ile ilgilidir. Güçlü bir eş ilişkisi, ödüllendirici ebeveynlik, çocuk ile iletişim kurup vakit geçiren babaların varlığı ve bir ebeveyn destek grubuna katılımın bu konu üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir (Hartshorne vd., 2013).

C. Evlilik Uyumu

Evlilik, toplumun süregelen kültüründe kabul görmüş ve oluşmuş bir anlaşma, ortak dayanışma, cinsel doyumun karşılıklı arzu ile yaşandığı bir yapıdır. Evlilik insanlık tarihiyle birlikte bireyler ve içinde buldukları toplumlarca oluşturulan, doğada kendiliğinden gelişmemiş bir kültürel yapıdır. Evlilik kültürel bir olay olmasından dolayı, dinamik zamanla evrilen, farklı yapılara bürünebilen toplumdaki en temel yapıdır (Özügürlü, 1990).

Evliliğin iki bireyin ortak karar alarak hayatlarını bir araya getirmesi biçiminde tanımlanması, bahsi geçen iki bireyin bu kararı almasındaki dinamikleri önemli hale getirmektedir. Evlilikte eş seçimi ve evlilik şekli önemli aşamalarıdır. Bu aşamada bireyler bilinçli ve bilinçsiz olarak bir şekilde anlaşabileceği, uyum içinde hareket edebileceği, benzer düşünce şekline sahip bireyleri kendilerine eş olarak seçmektedir. Eşleşmeler biyolojik olsa da evlilikler kültürel bir yapıdır. Bireylerin evlilikteki normlarını içinde buldukları toplumun kültürü kadar karakteristik özellikleri olan iletişim ve problem çözme becerileri de düşünce yapılarını etkilemektedir. Bu özellikler toplumsal bir kurum olarak değerlendirilen evliliği bireylerin karşılıklı anlaşmasını merkeze alan bir birliktelik haline getirir (Tarhan, 2006).

Locke'nin (1968) 'de yaptığı tanıma göre evlilik uyumu; çiftlerin birbirlerine ve evliliğin getirdiği değişikliklere uyum sağlayarak benimsemeleri; aralarında iyi bir iletişim kurabilmeleri; anlaşmazlıkları her iki tarafı mutlu edecek şekilde çözmeleri, birbirlerinden ve evliliklerinden mutlu olmaları bir adaptasyon olarak tanımlanmıştır. Sabatelli(1988) 'de evlilikte uyumu benzer şekilde eşler arasındaki sağlıklı bir iletişim olması, eşlerin evliliklerinde önemli gördükleri konularda sorun yaşamamaları veya sorun yaşanması halinde sorunun her iki tarafı tatmin edecek biçimde çözülmesiyle tanımlamaktadır.

Evlilikte uyum, farklı kişilik özelliklerine sahip eşlerin, değişen ve yeni gündelik rutinelere alışması, aralarında oluşan sorunları ortak karara vararak aşmaları, birbirlerini kişisel hedeflere karşı motive etmeleri, iyi bir iletişimle mutlu olmaları olarak tanımlanmaktadır (Spanier, 1976).

Evlilikte uyum, evlilikte istekli ve isteksiz yapılan her şeyin dengede tutulması olarak tanımlanabilir (Tutarel-Kışlak, 1999). Evlilik uyumu eşlerin

uyum içindeki beraberliklerinin neticesinde evlilik yaşantılarında da memnuniyet ve mutluluk halinin görülmesi olarak tanımlanabilir (Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002). Literatürde evlilik uyumu ve evlilik doyumu tanımları aralarında karıştırılabilmektedir. Evlilik doyumu; birliktelikteki tüm yaşantılarda hissedilen bireysel hoşnutluk ve mutluluğun eşlerdeki düzeyi ile ilgilidir. Evlilik uyumu; birliktelikte eşlerin ilişkisinin anlam ve niteliği ile ilgilidir. Bu sebeplerle evlilikte uyumdan bahsedilebilmesi için birlikteliklerde, ilişkinin sağlıklı bir biçimde ilerletilmesi önemlidir ve bunun için gerekli becerilere eşlerin sahip olması gerekliliği ön plana çıkmaktadır (Erbek vd., 2005).

Evli çiftlerin, uyum içindeki birlikteliklerinin sonucunda, evliliklerinden memnuniyet ve çiftlerin ortak mutluluğu paylaşması evlilik uyumu olarak tanımlanmaktadır. Evlilik uyumundan bahsedilebilmesi için eşlerin evliliğin devamı için gerekli özellikleri taşıması ve sergilemesi gereklidir (Apay ve Gümüldaş, 2016). Evlilik sosyal yaşamın da bir parçasıdır ve çiftlerin beraberliklerinde uyum içinde olmalarını gerektirir. Sosyal, duygusal, cinsel ve ruhsal ilişkileri içinde bulunduran evlilikte eşler uyum sağlayamamışsa fiziksel ve ruhsal sağlıklarını oluşturan temeller sarsılabilir (Kalkan, 2002).

Rogers (1972) evliliklerde uyumun seviyesini eşlerin evliliklerdeki anlam arayışına göre değiştiğini belirterek eşlerin bazılarının evliliği; deneyimlenmesi gereken yeni ve sihirli bir kapı, romantik bir mekan, özgürlüğün anahtarı, bireysel hedefler için gerekli eş desteği, sevgi ve saygı üzerine kurulu ve karşılıklı dayanışmayı içeren, sorunların çözümü biçiminde bir anlam yüklemesine karşın eşlerin bazıları ise özgürlüğünü engelleyici, içine kısıldıkları, çıkılması zor bir mekan olarak görmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda eşlerin evliliğe bakışları ve yaşantıları benzer oldukça uyum artmakta, lakin evliliğe bakışları ve yaşantıları farklılaştıkça evlilik uyumu düzeyi düşmektedir (Spanier, 1976).

Spanier(1976) 'a göre evlilik uyumunu çiftler arasındaki farklılıkların soruna dönüşmesi, yaşanan gerilimler ve kişisel kaygılar, çiftlerin tatmin duygusu ve nitelikli bir ilişkiye sahip olmaları, çiftlerden herhangi birinin rutinlerini ve alanını etkileyecek kararlar alırken ortak fikre varabilmek etkilemektedir.

Evliliği uyumu üzerinde yaş, maddi durum gibi demografik bilgilerin önemli etkileri vardır. Ailelerin mutluluğunu etkileyen bu faktörler, evlilik uyumu üzerinde de etkin rol oynamaktadır. Çiftlerin bireysel özelliklerinin örtüşmesi de evlilik uyumunu arttırmaktadır (Bradbury ve Fincham, 1990).

Kişisel nitelik, sosyo-ekonomik durum, problem çözme ve iletişim becerileri, cinsel tatmin, aile içi şiddet, boşanma isteği, aldatma gibi faktörler evlilik uyumunu etkilemektedir. Evliliklerde bireylerin duygusal kişiliğinin dengeli ve oturmuş olması evlilik uyumu düzeyini arttırmaktadır. Evlilikte her eşin sevgi, saygı ve anlayışı eşine karşı sergilemesi evlilik uyumunun başlangıcıdır. Eşlerin iletişiminin gelişmişliği ve sorunların iki tarafı da memnun edecek şekilde çözülmesi evlilikler için kilit rol oynamaktadır. Bu sorunların çözümünde etkili iletişim becerileri son derece önemlidir (Candemir-Karaburç, 2017).

Evlilik uyumunu etkileyen faktörler arasında anne-baba evliliğinde mutluluk düzeyi, cinsiyetle ilgili rollerle yetiştirilmenin düzeyi, flört ve nişanlılık dönemlerinin süresi, evlenme yaşı, flört, nişan ve evliliğin ilk zamanlarında oluşan uyumun düzeyi, evliliğin sosyal çevre ve ailelerce kabul görmesi, benzer etnik ve dini köklere bağlı olma, toplumsal statü ve eğitim düzeyi ve eşler arasında benzer statü olması, çocukluk döneminde sağlıklı anne-baba hikayelerinin olması gösterilmektedir (Özgüven, 2001).

Bireylerin içinde büyüdüğü aileden etkilendiği bilinmektedir. Bireylerin anne-babalarının evlilik uyumu, problem çözme becerileri ve şekilleri, boşanma hikayelerinin olması gibi durumlar bireyleri kendi eş seçimlerinde ve evliliklerinde etkilemektedir. Bu yüzden geçmiş hikayelerinde sağlıklı bir ebeveyn ve aile yaşantısıyla büyüyen çocukların evliliklerini bu yönde götürme eğiliminde olduğu görülmektedir. Aile içi şiddet gibi travmatik yaşantılarda, anlaşmazlık ve sorunların olduğu ailelerde büyüyen çocukların ise yetişkinliğinde gerçekleştirdiği evliliğe bu travmatik yaşantıları aktardığı ve uyumsuz bir evlilik gerçekleştirdiği görülmüştür (Gladding, 2015).

Evlilik uyumunda çiftlerin mizah anlayışları da etkin bir rol oynamaktadır. Mizahi zekaya sahip çiftler gerginlik anlarında uygun bir mizah ile ortamı ve durumu yumuşatabilmektedir. Bu da evlilik uyumu düzeyine olumlu etki

yapmaktadır. Literatürde mizah tarzlarının katılımcı mizah, kendini geliştirici mizah, saldırgan mizah, kendini yıkıcı mizah olarak çeşitlendirilmiş olduğu görülmektedir. Katılımcı mizahın evliliklerde çiftlerin birbirini eğlendirmek veya tartışma ortamında kullandıklarında ortamı yumuşattığı için uyuma olumlu etki yaptığı lakin olumsuz mizahın evliliklerde birlikteliğe ve uyuma olumsuz etki ettiği görülmüştür (Cihan-Güngör ve İlhan, 2008).

Evliliklerde kadınların eşleriyle ilgili bağımlılık ve kontrolçülük idraklerinin evlilik uyumlarında etkin olmadığı, erkeklerin ise bu durumu anlamlandırılışının evlilik uyumunu etkilediği görülmüştür. Erkeklerin eşlerini kontrolcü olarak tanımlamaları evlilik uyumuna olumlu etki ederken, bağımlı olarak tanımlamaları olumsuz etki etmektedir (Gökmen, 2001).

Evliliklerde doyum yüksek ve uyum var ise kişiler eşlerine daha az sorumluluk yüklemektedir. Uyumlu birlikteliklere sahip bireylerin kasıt, suçlama ve güdü yükleme düzeylerinin, uyumsuz birlikteliklere sahip kişilere oranla düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Kadınlar ise erkeklere oranla eşlerine daha çok yükleme yapmaktadır. Evlilik uyumu düşük düzeyde olan çiftlerin evlilikleri kriz ve sorunlardan hızlı etkilenmekte ve olumsuz çıktılar olmaktadır (Tutarel-Kışlak ve Çavuşoğlu, 2006).

1. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Evlilik Uyumu

Özel eğitime gereksinim duyan çocuğun ailesi, gebelik veya çocuk yapma düşüncesi süreçlerinde çocuğa yüklediği rolleri ve hayalleri çocuk tam anlamıyla yerine getiremeyeceği için aile uyumunda sorun ve değişiklikler oluşmaktadır (Özsoy vd., 1998).

Ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocukların ebeveynleriyle bir kıyaslama yapıldığında, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerde evlilik uyumunun düşük düzeyde olduğu ve boşanma oranlarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir (Çoşkun ve Akkaş, 2009). Özel eğitime gereksinim duyan bir çocuğa ebeveynlik yapmanın beraberinde getirdiği sorumluluk ebeveynlerin kendi istekleri doğrultusunda ortaya çıkmamaktadır ve herhangi bir ebeveyn ortaya çıkabilecek bu sorumluluğa hazırlıklı değildir. Ebeveynler normal gelişim gösteren bir çocuk olarak dünyaya geleceğini umduğu çocuğun özel eğitime ihtiyaç duyan bir çocuk olarak doğması ve kendi düşünce yapılarını, hayallerini

ve emellerini yükleyebilecekleri bir çocuk olmayacağı düşüncesi ailede ve evlilikte kriz ve sorun ortamı yaratabilmektedir (Akkök, 2005). Özel gereksinimli çocuğun doğumundan sonra annelerin gündelik zamanlarının çoğunun çocukla geçmesi sebebiyle eşlerin birlikteliklerinde birbirlerine zaman ayıramaması, suçlu araması ve birbirlerine suç bulmaları evliliklerde uyumu bozmakta ve sorunları beraberinde getirmektedir (Sarı, 2007).

Özekes ve arkadaşları (1998) 'de yaptıkları çalışmada özel gereksinimli bir çocuğun aileye katılmasının evliliğe olumsuz etkisi olmadığından bahsetmiştir. Araştırmadaki başka sonuca göre çocuğun doğumu ile eşler arasındaki bağlılık ve güven duygusu artmaktadır. Eşlerin birbirlerinin, çocuğun ve ailenin ihtiyaçlarının giderilmesi için daha çok uğraştıklarını belirtmiştir. Anneler bu araştırmada sosyal aktivitelerinin çok azaldığını ve çiftler arasındaki kontrol etme durumunun güven duygusunun yitmesinden değil, çocuğun bakım ve eğitim ihtiyaçlarından kaynaklandığını belirtmiştir.

Higgins ve arkadaşları (2005) Yaygın Gelişimsel Bozukluk tanısı olan çocuğa sahip ebeveynler ile yaptıkları çalışmada ebeveyn algı ve tecrübelerini, Yaygın Gelişimsel Bozukluk tanılı çocuğun yetenek ve tavırlarını ve ailede sebep olduğu aksiyonu incelemeyi hedeflemiştir. Yaygın Gelişimsel Bozukluk tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin aile uyumu ve adaptasyonunda, evlilikten duyulan mutluluk ve benlik saygılarının düşük seviyede olduğu belirtilmiştir. Ebeveynlerin geliştirdiği başa çıkma mekanizmalarının aile uyumu, benlik saygısı ve mutluluk düzeylerine anlamlı etkisi olmadığı da belirtilmiştir.

Özel eğitim gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumunu ve etkileyen faktörleri belirlemek için yapılan bir çalışmada ebeveynlerde; evlilik uyumunun düşük seviyelerde olduğu, hayat memnuniyeti ve doyumunun az olduğu, evlilik uyumu ve yaşam doyumları ilişkisinde pozitif ve orta seviyede bağlantı olduğu; meslek, maddi imkanlar, madde bağımlılığı ve aile içi şiddet varlığına göre evlilik uyumu arasında ilişki olduğu belirtilmiştir (Ende-İnce ve Güdücü-Tüfekçi, 2015).

D. Umutsuzluk

Umutsuzluk kavramının tanımından bahsedilebilmesi için öncelikle umut kavramının tanımına bakılması gereklidir. Umut Türk Dil Kurumu'nun geliştirdiği Genel Türkçe Sözlük içerisinde '*Ummaktan doğan duygu, ümit*' şeklinde tanımlanmıştır (TDK). Umut kavramı çoğunlukla ilgi duyulan bir konuda olumlu yöndeki isteklerin ifadesi için kullanılmaktadır (Akman ve Korkut, 1993). Umut kavramından iyi oluş duygusunun yoğunluğu ve hedeflere yönelik yol arayışına sokan bir özellik olarak bahsedilebilir. Geleceğe dair istek ve arzuların olumlu olmasıdır; buna istinaden umut, bireylerde gelecekte karşılaşma ihtimali olduğu zorlu ve sıkıntılı yaşantılara karşı üstesinden gelme inancı vererek ruh sağlığını olumlu etkilemektedir (Üngüren ve Ehtiyar, 2009).

Bireylerin umut inancı, herhangi bir emel için başarı beklentisinin gerçekliğe dönüşmesi için hedefe doğru atılan ilk adımın tetikleyicisidir. Bireyler, hedeflerini gerçekleştirmek için harekete geçtiklerinde birçok zorlukla karşılaşacak ve stresli süreçlerle yaşayacaklardır. Bu zorluklarla mücadelede ve hedefe doğru hareketin devamı için umut olumlu ve önemli bir etki sağlamaktadır (Oettingen ve Gollwitzer, 2002).

Bireyin hayattaki hedeflerini ve amaçlarını netleştirmesi, bu amaçlara ulaşması için planlar geliştirmesi, geliştirdiği planlara motive olması ve motivasyonu her koşulda devam ettirmesi umut olarak tanımlanabilir. Gelecekte olması beklenen hedefler her alanla ilgili olabilir. Hedeflerin gerçekleştirilmesi güç veya kolay olabilir. Gerçekleştirilmesi güç ve büyük hedefleri olan bireyler daha önce gerçekleştirilmiş hedefler yerine zorlayıcı hedeflere yönelmektedir (Linley ve Joseph, 2004).

Hayata dair umudu olan bireyler, karşılaştıkları sıkıntıları bir şekilde aşabileceğine inanmakta ve bu yönde mücadelede bulunmakta, neticede ise bu sıkıntılarla daha etkili bir şekilde başa çıkabilmektedir. Bazı çalışmalar bize umutlu ve iyimser yapıda olan ailelerin uyum sağlama ve sosyal destek kullanma konularında daha üstün olduklarını; umutsuz ve kötümser aile yapılarında ise olumsuz duyguların hakim olduğunu göstermektedir (Ceylan, 2004).

Umudun karşıt anlamlısı olan umutsuzluk, kişinin başarısızlıkların üstesinden gelemeyeceği, problemlerini çözüme ulaştıramayacağı, gerçekçi bir

sebebi olmamasına rağmen yaşantılarına yanlış manalar yüklemesi ve amaçları uğruna mücadele etmediği halde bunların olumsuz sonuçlanacağına inanmasıdır (Beck vd., 1974). Umutsuzluk duygusuna kapılmış olmak, bireyin ilgi göstermesi gereken kişi ve/veya konulara ilgi göstermede yetersiz kalmasına sebep olmaktadır. Bir konuda umudunu kaybetmiş bireyler, gerçek potansiyellerini ortaya koyamamakta, başarılı olabilecekleri konularda başarısızlık yaşamakta ve etrafındaki bireylerin duygu ve düşüncelerini de olumsuz etkilemektedirler (Kuloğlu, 2001).

Umutsuzluk duygusu içindeki bireyler, gelecekle ilgili beklentilerinin ve ihtiyaçlarının gerçekleşmeyeceğini, gelecekte farklı zorlukların kendilerini bekleyeceğini ve bunlarla beraber çaresizlik, sıkıntı, karamsarlık duygularını umutsuzluk düşüncesi sebebiyle edinmektedirler (Akandere, 2000). Umutsuzluk gelecekle ilgili olumsuz beklentiler, farklı bir deyiş ile kötümserlik şeklinde tanımlanabilir (Tümekaya, 2005).

Bilişsel olarak zayıf bireyler, stresli ve zorlu yaşantılar ile karşılaştığında gelecek ile ilgili olumsuz öngöründe bulunma eğilimindedirler. Bu durum bireylerin şu andaki ve gelecekteki amaçlarıyla ilgili umutsuzluğa kapılmalarına sebep olur. Umutsuzluk düzeyi arttıkça, olumlu bakma anlayışı yitirilmektedir. Bu durumda da bireyler amaç uğruna eyleme geçmemeye başlarlar (Haefel vd., 2008).

Abramson ve Rose (1992)' e göre çocuklukta bireyin zorlu yaşantılar geçirmiş olması, gelecek dönemlerde karşılaşacağı durumları olumsuz yorumlamasına, başka bir deyişle genellemesine neden olabilir. Bireyin yapacağı bu genellemede zorlu yaşantıların süreğenlik göstermesi etkili olmaktadır. Birey zorlu yaşantılarla karşılaştığında ilk önce nedenlerini inceler ve olumlu yönden bakmaya çalışır. Lakin sürekli zorlu ve olumsuz yaşantılarla karşılaştıkça yüksek tutmaya çalıştığı umut duygusunu gözden geçirir ve olumsuz düşünceler çoğalmaya başlar. Bireyler bu olumsuz düşünceleri genellemeye başlar. Hatanın kendilerinde olduğunu düşünme eğilimine bile girebilmektedirler (Gibb vd., 2003).

Umutsuzluğun özünde geçmişteki olumsuz yaşantılar yatmaktadır. Birey maruz kaldığı bu olumsuz olayın nedenlerini, olayın sebep olacağı olumsuz

sonuçları ve bu sonuçların kendisinde bırakacağı etkileri düşünür ve umutsuzluk duygusuna kapılır. Bu bağlamda umutsuzluk, başarısızlıklara karşı verilen mücadelenin yenilgiyle sonuçlanması, teslimiyet ve gelecekle ilgili inançsızlaşma denebilir (Şahin, 2002).

Umutsuzluğa sebep olan unsur, bireyin tecrübelerini değerlendirmesindeki bozulmuş-olumsuz bilişsel yapıdır. Bireyin inancını yitirmesi, umutsuzluğun en büyük faktörüdür. Esasen umutsuzluk bireyin kendisine, etrafındaki insanlara ve geleceğe; özetle yaşama karşı inancını yitirmesinin neticesidir (Fromm, 1995).

Melges(1969)'e göre umut ve umutsuzluk bireyin gelecekle ilgili hedeflerine ulaşabilme ihtimali ile ilgilidir. Umut ve umutsuzluk duygularında bireylerin beklentileri birbirinin karşıtıdır. Umutta birey amaçlarını gerçekleştirmek için belirlediği yolun başarıya ulaşacağı fikrinde iken, umutsuzlukta başarısızlık ile sonuçlanacağı fikri vardır. Bu iki zıt fikir kişilere, durumlara, beklentinin neticesinin şekli ve zamanına göre değişiklik gösterebilir (Küçük, 1993).

Melges (1969)'e göre bireyler gelecekle ilgili plan ve beklenti oluştururken düşünce yapısına göre aşağıdaki süreçleri izler.

Yeteneğe karşı şans; birey, amaçlarını yeteneği veya şansın etkisiyle gerçekleştirebilir. Gelecekteki amaçlarını şansın etkisiyle gerçekleştirebileceğine inanan bireylerin amaçları doğrultusunda planlama yapma eğilimleri azdır. Amaçlarının kendi etkisi dışında gerçekleşeceği inancı bireyi kendini yeterli bir kişi olarak görmesine neden olur. Kişinin şansa olan inanç düzeyi, kendisine ve yeteneğine duyduğu saygı ile güveni umutsuzluk ile ilgili hislerinin ortaya çıkmasında önemli bir etkidir.

Güvene karşı güvensizlik; diğer kişilere duyulan güven, umut duygusunun gelişiminde önemli bir etkidir. İnsanlara olan bağımlılık ilişkisinden dolayı, diğer insanlara duyulan güvensizliğin düzeyi kişinin amaçlarını sınırlar. Güven duygusundan yoksun kişiler, diğer bireylerle yaptığı eylemlerde başarısız olduğunda sorumluluğu diğer kişilere yıklar. Güven duygusuna sahip kişiler ise başarısızlıktan kısmen kendini sorumlu tutar. Bu sebeple güven duygusundan yoksun kişiler uzun süreli hedefler yerine kısa süreli hedeflere yönelir.

Uzun döneme karşı kısa dönem: umut; kısa, uzun veya her iki dönemde de gerçekleşebilecek amaçlar belirler. Sürecin uzaması umutsuzluğun ortaya çıkmasına neden olur. Bu nedenle birey kadercı bir şekilde sonuç için beklerken kısa dönemli amaçlara çaba sarf eder.

Psikodinamik kurama göre umut ve umutsuzluk oral dönemde oluşur. Kişilerde iyimserlik ve karamsarlık bu dönemle ilişkilendirilmektedir. Koşulsuz sevgi gösteren bir annenin içselleştirilmesi, bu dönemde çocuğun sevebilme, paylaşma, ve karşısındakini anlama gibi beceriler edinmesinde önemlidir. Aksi halde umutsuz ve karamsar anneler çocukta umut duygusunun gelişimini; çocuğuna sevgi göstermeyen anneler ise çocuğun 'sevilmeye değer görülmeyen bir varlık' olduğu düşüncesi geliştirmesine sebep olur. Bu dönemde çocuğun bu özellikleri kazanması güven, inanç, iyimserlik, umut ve umutsuzluk oluşumunda önemlidir (Algın, 2009).

Keren Horney umutsuzluğu, geleceğin öngörülmesiyle ilgili olarak bireyde oluşan kaygı biçiminde tanımlamıştır. Horney'e göre umutsuzluğun nedeni bilinçdışı etkenler olmasına rağmen, birey bu duygunun farkındadır ve gelecekle ilgili bir beklentiye girmeden bu hayatı mecburen yaşaması gerektiğini düşünür (Horney, 2013).

Amerikan psikoloji birliği (2013) umutsuzluğun nedenlerini şu şekilde belirtmiştir;

- Çeşitli etkenlere bağlı olarak bireyin etkinliklerinin uzun süre kısıtlanması ve bunun sonucunda ortaya çıkan yalnızlık
- Beden sağlığının kötüleşmesi
- Uzun süreli stres
- Kendini bırakmak
- Soyut değerlere ve/veya Tanrı'ya olan inancı kaybetmek

1. Özel Eğitim Gereksinimi Olan Bireylerin Ebeveynlerinin Umutsuzluk Düzeyleri

Özel eğitime gereksinimi olan bir çocuğun doğuşu aile hayatını kaos ve zorlu süreçler içine sokar. Özel eğitim gereksinimi olan bir çocuğun doğuşu

ailelerde yoğun stres yaratır ve bu ailede klinik depresyon, evlilik uyumu seviyesinde düşüş, veya boşanma, ailenin günlük rutinlerinin bozulması, sosyal destek ve iletişim eksikliği gibi sorunlara neden olur (Benson vd., 1999). Aile bireyleri doğum öncesinde veya çocuk tanılanana kadar normal gelişim gösteren bir çocuk beklentisi içindedir ve gelecekle ilgili tüm umutları bu yöndedir. Umudilenden farklı bir çocuğun dünyaya gelişi ailenin tüm plan, düzen ve amaçlarında değişikliğe sebep olur ve geleceğe dair umutlar yerini umutsuzluğa bırakır (Ceylan, 2004).

Özel eğitim gereksinimli çocuğun doğumu veya tanılanması ailelerde olumsuz duygulara sebep olur. Aile içindeki bireylerde suçlama, suçluluk duygusu, utanç, üzüntü, nefret, yalnızlık ve öfke gibi kompleks ve birleşik duygulanımlar görülebilir. Bu duygular ailelerde gelecekle ilgili umutsuzluk duygusuna sebep olur (Duyan, 2005). Ebeveynlerin bazıları çocuklarının özel gereksinimli olduğunu öğrendikleri zaman, evreleri hızla atlatıp, bu duruma uyum sağlayarak baş etmeye başlayabilirler. Bazı ebeveynler ise bunu başaramamaktadır. Ebeveynler bu süreçte çevrelerine yabancılaşmaktadır ve umutsuzluk bu sürece eşlik etmektedir (Woolfson, 2004). Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak ebeveynlerin ruh sağlığını önemli derecede etkilemektedir. Çocuğa bağımlılık hissetmeleri, çocuğun özel bakım ve eğitim ihtiyaçlarının olması, ailenin beklentilerinin gerçeklik dışı olması, içinde buldukları durumun gerçekliği ile baş etmelerini güçleştirmekte ve ailede strese neden olmaktadır (Altuğ-Özsoy vd., 2006).

Ebeveynler çocuklarının tanılanmasının ardından sorunu çözüme ulaştırmak için baş etme stratejilerini uygulamaya başlarlar. Ebeveynlerin benlik algısı olumlu ise, baş etme stratejileri ebeveynlerin pozitif uyuma doğru gitmesini sağlamaktadır. Ebeveynlerin benlik algısı olumsuz düşünceler ile çevrilmiş ise, ebeveynlerin çocuğuna uyum sağlaması ve durumla baş etmesi güçleşmektedir. Ebeveynlerin geliştirdiği baş etme stratejileri kendileri ve sosyal çevreleri ile ilgili bilinçsiz çıkarımlar yapmalarına neden olmaktadır. Bunun sonucunda kendilerine, çocuğa ve sosyal çevrelerine farklı tepkiler gösterebilmektedirler. Çocuğu yadsıma düşüncelerinden uzaklaşmak için çocuğa mesafeli davranmak, toplumdan kendilerini herhangi bir hastalık v.b. etkisi olmadan izole etmeleri gibi (Uğuz vd., 2004).

Özel eğitim gereksinimli çocukla yaşadıkları zorlu süreçler ailelerde bazı dönemlerde umutsuzluğa neden olur. Umutsuzluk ailelerin gelecekle ilgili beklentilerinin tükenmesine, gelecekte çocuklarına ne olacağına dair kaygılanmalarına, gelişimi için gerekli eğitimden ve bu yönde çaba göstermekten vazgeçilmesine sebep olabilir (Akkök, 1997). Ailelerin umutsuzluk duyguları onları geleceğe dair plan yapmamaya iterken, gelecek planı yapmak ve yapmamak da umutsuzluk duyguları üzerinde etkili olabilmektedir (Gölmüş, 2005).

Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocuğun engel durumuna göre demografik değişkenlerden daha çok etkilendiği belirtilmektedir. Özel gereksinimli çocuğun tanılanmasının ardından aile çocuğun hangi engel türüne sahip olduğuna, bu engel türünün ne anlam ifade ettiğine ve ne yapması gerektiğine dair genellikle hiçbir fikri olmayabilir, umutsuzluk ve çaresizlik hissedebilir. Çocuğun gelişim gösterebilmesi ve ailenin hissettiği umutsuzluk ve çaresizlik için ailelerin bilinçlendirilmesi ve çocuğun eğitimi ile eş zamanlı ailenin de eğitim alması önemlidir. Özel gereksinimli çocuğun bakım sürecinde destek gören anneler daha olumlu duygular göstermektedir. İyi sosyal destek ağları ile annelerin kendilerine zaman ayırabilmesi de bu noktada önemlidir (Çengelci, 2009).

Ayrıca Avşaroğlu ve Gilik(2017) özel gereksinimli çocuğa sahip anne-babaların kaygı durumlarına göre umutsuzluk düzeylerini inceledikleri çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinde özellikle motivasyonun yitirilmesinde büyük yaş grubundaki ebeveynlerin daha çok etkilendiğini, bir işte çalışan ebeveynlerin çalışmayanlara göre durumluk kaygı ve gelecekle ilgili umutsuzluk düzeylerinin daha yüksek olduğu, kaygı düzeyi yüksek ebeveynlerin umutsuzluk düzeylerinin de yüksek olduğu sonuçlarına varmıştır.

III. YÖNTEM

A. Araştırmanın Modeli

Araştırma, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarının, evlilik uyumu ve umutsuzluk düzeyleri ile ilişkisini incelemek için yapılan ilişkisel tarama modelinde bir çalışmadır. İlişkisel modelde araştırmacı, değişkenler arasındaki farklılıkların düzeyi ve nedenini bulmaya çalışır (Karasar, 2011).

B. Örneklem Grubu

Bu araştırmada örneklem grubunu İstanbul ilinde yaşayan özel gereksinimli çocuğa sahip 146 kadın 117 erkek olmak üzere toplam 263 ebeveyn oluşturmaktadır. Örneklem grubu özel eğitim okul ve kurumlarında öğrenci olan çocukların ebeveynlerinden seçilmiş ve örneklem grubuna aynı özel eğitim okul ve kurumları aracılığı ile ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan ebeveynlerin yaş gruplarına dağılımları, 25-34 yaş arası 64, 36-45 yaş arası 109, 46 yaş ve üzeri 90 kişi şeklindedir.

C. Veri Toplama Araçları

Bu çalışma için gerekli verilerin toplanmasında ‘Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)’, ‘Evlilikte Uyum Ölçeği (EUÖ)’, ‘Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği’ ve çalışmaya katkı sağlayan ebeveynlerin sosyo-demografik bilgileri hakkında bilgi almak için araştırmacının hazırladığı kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmış ve ebeveynlerin yaş, cinsiyet, meslek, öğrenim düzeyini ve ailede çocuk sayısı ve kaç tane engelli çocuk olduğunu belirlemek amacıyla kullanılmıştır.

2. Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, 2003 yılında Friberg ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Ölçek ‘kişisel güç’, sosyal yeterlilik’, ‘yapısal stil’, ‘aile uyumu’ ve ‘sosyal kaynaklar’ olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Daha sonra Friberg ve arkadaşları (2005) ölçeğin ‘kişisel güç’ boyutunu ‘kendilik algısı’ ve ‘gelecek algısı’ şeklinde ayırarak ölçeği altı boyutlu bir yapı haline getirmişlerdir. Ölçek 33 maddeden oluşmaktadır (Basım ve Çetin, 2011).

Ölçeğin ‘Yapısal Stil’ (3, 9, 15, 21) ve ‘Gelecek Algısı’ alt boyutları (2, 8, 14, 20) 4’er madde; ‘Aile Uyumu’ (5, 11, 17, 23, 26, 32), ‘Kendilik Algısı’ (1, 7, 13, 19, 28, 31) ve ‘Sosyal Yeterlilik’ alt boyutları (4, 10, 16, 22, 25, 29) 6’şar madde, ve ‘Sosyal Kaynaklar’ alt boyutları (6, 12, 18, 24, 27, 30, 33) ise 7 madde ile ölçülmektedir. Ölçeğin güvenirlik değerleri; ‘Kendilik Algısı’ için 0.80, ‘Gelecek Algısı’ için 0.75, ‘Sosyal Yeterlilik’ için 0.82, ‘Aile Uyumu’ için 0.86, ‘Sosyal Kaynaklar’ için 0.84 ve ‘Yapısal Stil’ için 0.76 olarak bulunduğu belirtilmiştir (Friberg vd., 2005). İç tutarlılık için Cronbach Alfa değerleri de her bir alt ölçek için sırasıyla 0.70, 0.66, 0.76, 0.78, 0.69, ve 0.69’dur. Ayırt edici ve örtüşme geçerliliği için Kişilik Ölçeği (Engvik, 1993) ile Sosyal Zeka Ölçeği (Silvera vd., 2001) ile birlikte değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen değerler YPDÖ’nün tatminkar seviyede geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir (Basım vd Çetin, 2011).

Ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerlilik çalışması Basım ve Çetin (2011) tarafından yapılmıştır. Çalışmada ölçek, öğrenci ve çalışan örneklemelerde ayrı ayrı uygulanmıştır. 5’li likert tipte olan ölçeğin var olan 33 maddesi ve altı alt boyutlu faktör yapılanması Türkçe uyarlamasında da aynı şekilde olmuştur. Ölçek maddeleri puanlanırken 1-2-3-4-5 şeklinde puanlanmaktadır. Ancak ölçeğin 1, 3, 4, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 24, 25, 27, 31, 33 maddeleri ters maddelerdir ve bu maddeler 5-4-3-2-1 biçiminde puanlanmaktadır. Ölçekte ulaşılan toplan puanın yükselmesi psikolojik dayanıklılığın arttığını göstermektedir. Ölçekte alınabilecek en yüksek puan 165’tir. Ölçeğin toplam Cronbach Alfa katsayısı öğrenci ve çalışan örneklemeleri için 0.86’dır. Ölçeğe ait alt boyutların Cronbach Alfa değerleri öğrenci örnekleminde 0.66 ile 0.81 çalışan örnekleminde 0.68 ile 0.79 arasındadır. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği öğrenci örnekleminde

değerlendirilmiştir ve alt ölçeklerin Pearson korelasyon katsayıları; ‘Kendilik Algısı’ için 0.72, ‘Gelecek Algısı’ için 0.75, ‘Yapısal Stil’ için 0.68, ‘Sosyal Yeterlilik’ için 0.78, ‘Aile Uyumu’ için 0.81 ve ‘Sosyal Kaynaklar’ için 0.77 olarak hesaplanmıştır. Ölçekte yapı geçerliliğinin sağlanması için doğrulayıcı faktör analizi, ölçüt bağımlı geçerliliğin sağlanması için ise Sosyal Karşılaştırma Ölçeği (Gilbert vd., 1991) ile Kontrol Odağı Ölçeği (Rotter, 1966) kullanılmıştır. Elde edilen bu değerler ölçeğin Türkçe uyarlamasının da tatmin edici düzeyde güvenilir ve geçerli olduğunu göstermektedir (Basım ve Çetin, 2011).

Bu çalışmada 263 özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynin üzerinde yapılan güvenilirlik analizinde YPDÖ Cronbach alfa katsayısı .88 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada kullanılan bu ölçekle ilgili ulaşılan bu değerler çalışmanın tutarlılığı için yeterli görülmüştür.

D. Beck Umutsuzluk Ölçeği

Beck umutsuzluk ölçeği 20 madde şeklinde bireylerdeki umutsuzluğu ölçmek için Beck ve arkadaşları (1974) tarafından geliştirilmiştir. Maddeler 11 doğru 9 yanlış olacak şekilde anahtarlandırılmıştır. Ölçek maddelerine verilen doğru yanıtlar 1, yanlış yanıtlar ise 0 olarak puanlanmaktadır. Ölçekten elde edilen toplam puan kişinin umutsuzluk düzeyini ifade etmektedir. Ölçekten elde edilecek toplan puan 0 ile 20 puan arasındadır. Ölçeğin 1., 6., 13., 15., 19., maddeleri duyguları, 2., 3., 9., 11., 12., 16., 17., 20., maddeleri motivasyon kaybını, 4., 7., 8., 14., 18., maddeleri de gelecek ile ilgili beklentileri ölçmektedir. Önermeler duygusal, motivasyonel ve bilişsel faktörlerden meydana gelmektedir (Seber vd., 1993).

Beck Umutsuzluk Ölçeği’nin Türkçe’ye uyarlamasını Seber, Dilbaz, Kaptanoğlu, Tekin (1993) yapmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmalarında daha önce tanı almış 37 hasta deney grubunu, psikolojik ve fiziksel bir rahatsızlığı olmayan 70 kişi kontrol grubunu oluşturmuştur. Bu uyarlama çalışmasında, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği ve Beck Umutsuzluk Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda deney grubunun umutsuzluk ve depresif belirti seviyesinin kontrol grubundan yüksek, özsaygı seviyelerinin ise düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmasında, ölçek Eskişehir Anadolu Üniversitesi Tıp Fakültesi son sınıf

öğrencilerinden oluşan 30 katılımcıya dört hafta ara ile test tekrar test yöntemi ile uygulanmıştır. Yapılan çalışmada ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Yapılan analizlerde ulaşılan sonuçlara göre BeckUmutuszlukÖlçeği'nin geçerliğinin ve güvenilirliğinin toplumumuz için yeterli seviyede olduğu görülmüştür (Seber vd., 1993).

Bu çalışmada 263 özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynin üzerinde yapılan güvenilirlik ar

1. Evlilikte Uyum Ölçeği

Evlilikte uyum ölçeği, Locke ve Wallace (1959) tarafından geliştirilmiş iken, Türkçe uyarlaması ise, Tutarel-Kışlak (1999) tarafından geliştirilmiştir. 15 maddesi bulunan ve genel evlilik doyumunu veya niteliğini ölçmeyi amaçlayan ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları evli 149 kadın ile 162 erkek bireyin katılımıyla yapılmıştır. Güvenirlik katsayısının belirlenmesinde, iç tutarlılık katsayısı, test tekrar test güvenirligi, iki yarım test güvenirligi, ve tüm katılımcılar için madde-test korelasyonu hesaplanmış ve ölçeğin Croanbachalpha katsayısı 0.84 olduğu hesaplanmıştır. Cinsiyete göre bu değer kadınlar için .85, erkekler için ise .83'tür. Ölçeğin orijinalinin Croanbachalpha katsayısı 0.90'dır. Ölçeğin ilk yarısı ile son yarısında puanlamalar birbirinden farklılık göstermektedir. Numarası tek olan ve çift olan maddeler karşılaştırıldığında kadınlar için iki yarım test güvenirligi $r = .84$, erkekler için ise $r = .83$ olarak hesaplanmıştır. Test-tekrar test güvenirlilik hesaplaması yapmak için Evlilik Uyum Ölçeği, 36 evli bireyin katılımıyla yaklaşık 15 günde bir tekrarlanmıştır. Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı 0.57 olup 0.1 düzeyinde anlamlıdır. EUÖ'nün ayırt edici ve homojen maddelerden meydana getirilmesi amacıyla madde test korelasyonları hesaplanmış ve analiz sonucunda 15 maddeden 14'ü homojen ve ayırt edici özellikler taşırken, sadece 10. maddenin korelasyon katsayısı .09 olup anlamlı bulunmamıştır. Bu durumda Freeston ve Plechaty'nin önerileri dikkate alınmış ve 10. maddenin (0, 1, 2) şeklinde olan eski puanlaması (0, 0, 1) olarak düzenlenmiştir. 12. Maddenin (anlaşmazlık: 0, dışarıda bir şeyler yapmak: 1, evde oturmak: 2) şeklinde olan eski puanlaması ise, (0, 1, 1) olarak düzenlenmiştir. Bu durumda toplam puan 60'tan 58'e inmiştir. Ölçeğin geçerlik çalışmalarına bakıldığında, "Kişilerarası İlişkiler Ölçeği" ile "İlişkilerde Yükleme Ölçeği"nden faydalanılarak ölçüt-bağımlı geçerlik

belirlenmiştir. Freeston ve Plechtay'nin önerisi ile 10. ve 12. madde puanlarının değişimine karşın, ölçüt geçerlik değeri değişmemiştir. Ölçeğin yapı geçerliğine bakıldığında, önce varimax dönüştürmesine göre maddeler düzeyinde faktör analizi uygulanarak 3 faktör bulunmuş olmasına rağmen ardından scree test uygulamasıyla ve kuramsal yorumlama durumuna göre 2 faktöre indirgenmiştir ve ölçek anlaşma veya anlaşmama durumları ile ilişki tarzını içeren iki yapıya bölünmüştür. Birinci faktör ilk 9 maddeden oluşmuş ve bu maddeler, genel uyum ve duygu, cinsellik, toplumsal kurallar gibi durumlardaki anlaşmayla ilişkilidirler, ikinci faktörde ise son 6 maddede yer alan, boş zaman etkinlikleri, çatışma çözme ve güven gibi ilişki tarzı ile ilişkili maddelerdir. Her faktör ayrı bir alt ölçek olarak değerlendirilmelidir. Ölçekten alınacak en yüksek uyum puanı 1, en yüksek uyum puanı ise 58'dir. Evlilik uyumu olan ve olmayan evli bireylerin ayırt edilmesi için belirlenen kesme noktası 43.5'tir. Bu ölçeği araştırmalarda kullanırken gruplama yapılıyorsa grup ortalaması yerine kesme noktası, gruplama yapılmıyorsa ise toplam puan dikkate alınmalıdır. Ölçekten alınan toplam puan arttıkça uyum artmakta, puan azaldıkça ise uyum azalmaktadır. Genel olarak bakıldığında Evlilikte Uyum Ölçeği toplumumuz için geçerli ve güvenilirdir. Uyumu tasvir eden 15 maddesi ile hızlı değerlendirme sağlayabilecek bir ölçektir (Tutarel-Kışlak, 1999) .

Bu çalışmada 263 özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynin üzerinde yapılan güvenilirlik analizinde EUÖ Cronbach alfa katsayısı. 88 olarak hesaplanmıştır. Araştırmada kullanılan bu ölçekle ilgili ulaşılan bu değerler çalışmanın tutarlılığı için yeterli görülmüştür.

E. Verilerin Toplanması

Veri toplama sürecinde öncelikle ölçeklerin uyarlamasını yapan araştırmacılar ile e-posta yoluyla iletişime geçilmiş ölçekler ve puanlaması hakkında bilgiler ve gerekli izinler alınmıştır. Ardından İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı Etik Kurul Birimi'nden araştırma yapılabilmesi için 'Etik Kurul İzni' alınmıştır.

Araştırma grubuna Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kurumlar aracılığı ile ulaşılabileceğinden İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli olan izinler araştırmacı tarafından alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra çalışmanın

yapılacağı kurumlarda öğretmen ve idarecilere gerekli araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Uygulamaya geçilmeden katılımcılara verilerin ne için kullanılacağı ve ölçekler hakkında bilgi verilmiştir. Katılımcılara kimlik bilgilerini vermeye gerekmediği bilgisi verilmiştir. Uygulama anında katılımcıların herhangi bir etki altında kalmadan samimiyetle doldurmalarına özen gösterilmiştir. Okuma- yazma bilmeyen katılımcılara kendilerine yakın hissettikleri ve uygulama anında samimiyetlerini bozmayacağını belirttikleri yakınları yardımcı olmuştur ölçeklerin doldurulması 30 dakika civarında sürmüştür.

F. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde IBM Statistics 22 programı kullanılmıştır. Yapılan Shapiro-Wilk testi sonucunda verilerin normal dağılımdan anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle verilerin analizinde non-parametrik yöntemler kullanılmıştır. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış, değişkenler arası ilişkilerde Spearman Korelasyon Analizi, gruplar arası karşılaştırmalarda Mann Whitney-U ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır.

IV. BULGULAR

Araştırma, yaşları 11 ve 14 arasında değişen çocuğa sahip, %55.5'i kadın (n=146), %44.5 (n=117)'i erkek toplam 263 ebeveynin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların demografik bilgilerine Çizelge 1'de, değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiklerine ise Çizelge 2'de ulaşılabilmektedir.

Çizelge 1 Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

N=263		n	%
Cinsiyet	Kadın	146	55.5
	Erkek	117	44.5
EğitimD üzeyi	Okuryazardeğil	13	4.9
	İlkokul	84	31.9
	Ortaokul	48	18.3
	Lise	67	25.5
	Lisans	47	17.9
	Lisansüstü	4	1.5
Yaş	25-35 yaş	64	24.3
	36-45 yaş	109	41.4
	>46	90	34.2
ÇocukSa yısı	1	32	12.2
	2	126	47.9
	3	77	29.3
	4	12	4.6
	5	14	5.3
	6	2	0.8
Başkaen gelliçocu k	Var	20	7.6
	Yok	243	92.4
Toplam		263	100

Çizelge 2 Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

N=263	Min.	Maks.	Ort.	SD
PsikolojikDayanıklılık (YPDÖ)	64	163	126.6	19.9
Umutsuzluk (BECK-U)	0	20	5.1	3.9
EvlilikteUyum (EUÖ)	7	60	42.7	10.1

Çizelge 3 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testinin Sonuçları

YPDÖ	Gruplar	n	Md.	S.O	U	Z	p
Cinsiyet	Kadın	146	128.5	130.86	8.707	.271	.787
	Erkek	117	127	133.42			

Araştırmanın birinci sorusu doğrultusunda, katılımcıların cinsiyete göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile arasındaki ilişkinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Mann Whitney U testi yapılmıştır(bkz. Çizelge 3). Test sonuçlarına göre erkekler (Md=127) ve kadınların (Md=128.5) psikolojik dayanıklılık düzeylerinin puanlaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmemiştir (U=8.707, $p>.05$).

Çizelge 4 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Katılımcıların Cinsiyetine Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testinin Sonuçları

YPDÖ	Gruplar (Cinsiyet)	n	Md.	S.O	U	Z	p
YapısalStil	Kadın	146	16	135.34	8.054	-.798	.425
	Erkek	117	15	127.84			
	Toplam	263					
GelecekAlgısı	Kadın	146	14.5	120.57	6872.5	-	.006*
	Erkek	117	16	146.26		2.732	
	Toplam	263					
AileUyumu	Kadın	146	24	129.99	8248	-.479	.632
	Erkek	117	24	134.50			
	Toplam	263					
KendilikAlgısı	Kadın	146	24	127.95	7950	-.967	.334
	Erkek	117	25	137.05			
	Toplam	263					
SosyalYeterlilik	Kadın	146	24	137.01	7809	-	.231
	Erkek	117	22	125.74		1.197	
	Toplam	263					
SosyalKaynaklar	Kadın	146	30	137.74	7703.5	-	.171
	Erkek	117	29	124.84		1.369	
	Toplam	263					

* $p<.05$

Psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarının katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini test etmek için Mann Whitney U testi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 4). Test sonuçlarına göre, yalnızca Gelecek Algısı alt boyutuna ait puanların katılımcıların cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık

gösterdiği; erkek katılımcıların puanlarının (Md=16), kadın katılımcılardan (Md=14.5) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir(U=6872.5, p<.05).

Çizelge 5 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Yaşa Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları

YPOÖ	Gruplar	n	S.O	x ²	df	p
Yaş	25-35	64	138.4	3.952	2	.139
	36-45	109	138.9			
	>46	90	119.1			

Araştırmanın ikinci sorusu doğrultusunda, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini test etmek için, Kruskal Wallis testi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 5). Test sonuçlarına göre, psikolojik dayanıklılığın katılımcıların yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. (x²=3.952, p>.05).

Çizelge 6 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Katılımcıların Yaşlarına Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları

YPOÖ	Gruplar (Yaş)	n	S.O	x ²	df	p
YapısalStil	25-35	64	142.72	6.251	2	.044*
	36-45	109	138.97			
	>46	90	115.94			
	Toplam	263				
GelecekAlgısı	25-35	64	134.09	.065	2	.968
	36-45	109	131.34			
	>46	90	131.31			
	Toplam	263				
AileUyumu	25-35	64	133.87	7.103	2	.029*
	36-45	109	144.38			
	>46	90	115.68			
	Toplam	263				
KendilikAlgısı	25-35	64	136.53	3.210	2	.201
	36-45	109	138.88			
	>46	90	120.45			
	Toplam	263				
SosyalYeterlilik	25-35	64	141.98	1.503	2	.472
	36-45	109	129.78			
	>46	90	127.59			
	Toplam	263				
SosyalKaynaklar	25-35	64	129.88	.706	2	.703
	36-45	109	136.59			
	>46	90	127.94			

* $p < .05$

Psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarına dair puanların, katılımcıların yaşlarına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla, Kruskal Wallis testi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 6). Test sonuçlarına göre, psikolojik dayanıklılığın Aile Uyumunu ve Yapısal Stil alt boyutlarında puanların katılımcıların yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (sırasıyla, $\chi^2=6.251, 7.103; p < .05$).

Tespit edilen farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu görmek için yapılan ikili analizlerde ise, Yapısal Stil alt boyutuna dair puanlarda 46 yaş üstü katılımcıların puanlarının ($Md=14$), hem 25-35 yaş grubundaki katılımcılardan ($Md=16$), hem de 36-45 yaş grubundaki katılımcılardan ($Md=16$) anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür ($p < .05$).

Aile uyumu alt boyutuna ait puanlarda farklılaşmanın hangi yaş grupları arasında olduğunu gösteren ikili analizlerde ise, 46 ve üstü yaşa sahip katılımcıların aile uyumu puanlarının ($Md=22$), 36-45 yaş grubuna sahip katılımcılardan ($Md=25$) anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür ($p < .05$).

Çizelge 7 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları

YPDÖ	Gruplar	n	S.O	χ^2	df	p
ÖğrenimDüzeyi	İlkokulvealtı	97	117.6	13.347	3	.004*
	Ortaokul	48	120.7			
	Lise	67	137.5			
	Lisansvelisansüstü	51	162.9			

* $p < .05$

Araştırmanın üçüncü sorusu doğrultusunda, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin öğrenim durumlarına göre anlamlı seviyede farklılık gösterip göstermediğini test etmek amacıyla Kruskal Wallis testi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 7). Katılımcıların öğrenim düzeylerine göre yapılan sınıflandırmada, okur yazar olmayan ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların sayısının analiz için uygun olmadığı gözlemlenmiş, bu nedenle ilkokul ve altı ile lisans ve lisansüstü kategorileri birleştirilmiştir. Test sonuçlarına göre, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin öğrenim

durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($\chi^2=13.347$, $p<.05$). Hangi gruplar arasında farklılaşma olduğunu görmek için yapılmış ikili analizlerde ise, ilkokul ve altı öğrenim düzeyine sahip olan katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin (Md=123), lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlardan (Md=134) anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir ($p=.003$). Ayrıca ortaokul (Md=125) ile lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan katılımcılar (Md=134) arasında da, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlar lehine bir anlamlı farklılık bulunmaktadır($p=.034$).

Çizelge 8 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Katılımcıların Öğrenim düzeylerine Göre Karşılaştırıldığı Kruskal Wallis Testinin Sonuçları

YPDÖ	Gruplar (ÖğrenimDüzeyi)	n	S.O	χ^2	df	p
YapısalStil	İlkokulvealtı	97	125.30	11.535	3	.009*
	Ortaokul	48	106.30			
	Lise	64	147.36			
	Lisansvelisansüstü	51	148.75			
	Toplam	263				
GelecekAlgısı	İlkokulvealtı	97	111.58	24.712	3	.000*
	Ortaokul	48	115.52			
	Lise	64	143.21			
	Lisansvelisansüstü	51	171.62			
	Toplam	263				
AileUyumu	İlkokulvealtı	97	123.21	4.099	3	.251
	Ortaokul	48	136.05			
	Lise	64	128.91			
	Lisansvelisansüstü	51	148.96			
	Toplam	263				
KendilikAlgısı	İlkokulvealtı	97	125.59	7.518	3	.057
	Ortaokul	48	120.43			
	Lise	64	130.31			
	Lisansvelisansüstü	51	157.30			
	Toplam	263				
SosyalYeterlilik	İlkokulvealtı	97	117.68	8.316	3	.040*
	Ortaokul	48	130.51			
	Lise	64	136.43			
	Lisansvelisansüstü	51	154.82			
	Toplam	263				
SosyalKaynaklar	İlkokulvealtı	97	122.66	4.346	3	.226
	Ortaokul	48	132.53			
	Lise	64	131.43			
	Lisansvelisansüstü	51	150.01			
	Toplam	263				

Psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarına dair puanların, katılımcıların öğrenim düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini test

etmek amacıyla, Kruskal Wallis testi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 8). Test sonuçlarına göre, psikolojik dayanıklılığın Yapısal Stil, Gelecek Algısı ve Sosyal Yeterlilik alt boyutlarına ait puanların, katılımcıların öğrenim düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir (sırasıyla, $\chi^2=11.535, 24.712, 8.316$; $p<.05$).

Farklılaşmanın hangi gruplar arasında olduğunu gösteren ikili analizlere göre, ortaokul düzeyinde öğrenim görmüş olan katılımcıların Yapısal Stil puanları (Md=14), lise düzeyinde öğrenim görmüş katılımcılardan (Md=16) ve lisans ve üstü öğrenim düzeyine sahip katılımcılardan (Md=16) anlamlı düzeyde düşüktür ($p<.05$).

Gelecek Algısı boyutuna ait puanlarda hangi gruplar arasında anlamlı farklılık olduğunu gösteren ikili analizlerde ise, lisans ve lisansüstü öğrenim düzeyine sahip olan katılımcıların puanlarının (Md=17), ortaokul mezunu (Md=13.5) ve ilkokul ve altı (Md=13) öğrenim düzeyine sahip katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmektedir ($p<.05$).

Sosyal Yeterlilik boyutuna dair puanlarda ise, lisans ve üstü öğrenim düzeyine sahip olan katılımcıların puanları (Md=25), ilkokul ve altı öğrenim düzeyine sahip olan katılımcılardan (Md=22) anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur ($p<.05$).

Çizelge 9 Katılımcıların Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Engelli Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney U Testinin Sonuçları

YPDÖ	Gruplar	n	Md.	S.O	U	Z	p
Engelli	1	243	129	136.14	3.437	3.080	.002*
ÇocukSayısı	>1	20	110.5	81.65			

* $p<.05$

Araştırmanın dördüncü sorusu doğrultusunda, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailede bulunan engelli çocuk sayısına göre karşılaştırılması için Mann Whitney U testi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 9). Test sonuçlarının neticesinde, katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ailede bulunan engelli çocuk sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ($U=3.437, p<.05$). Birden fazla engelli çocuğa sahip katılımcıların (Md=110.5) psikolojik dayanıklılık puanlarının, bir tane

engelli çocuğa sahip olan katılımcılardan (Md=129) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p<.05$).

Çizelge 10 Psikolojik Dayanıklılığın Alt Boyutlarının Ailedeki Engelli Çocuk Sayısına Göre Karşılaştırıldığı Mann Whitney-U Testinin Sonuçları

YPDÖ	Gruplar (EngelliÇocuk kSayısı)	n	Md.	S.O	U	Z	p
YapısalStil	1	243	16	134.34	1861	-1.748	.081
	>1	20	13.5	103.55			
	Toplam	263					
GelecekAlgı sı	1	243	15	137.28	1146.5	-3.940	.000*
	>1	20	11.5	67.83			
	Toplam	263					
AileUyumu	1	243	24	135.01	1697.5	-2.246	.025*
	>1	20	20.5	95.38			
	Toplam	263					
KendilikAlgı sı	1	243	24	134.86	1735	-2.131	.033*
	>1	20	22.5	97.25			
	Toplam	263					
SosyalYeterl ilik	1	243	23	133.94	1959.5	-1.443	.149
	>1	20	22	108.48			
	Toplam	263					
SosyalKayna klar	1	243	29	135.90	1482.5	-2.904	.004*
	>1	20	23	84.63			
	Toplam	263					

* $p<.05$

Psikolojik dayanıklılığın alt boyutlarına dair puanların, bireylerin sahip olduğu engelli çocuk sayısına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediğini test etmek için, Mann Whitney U testi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 10). Test sonuçlarına göre, Gelecek Algısı, Kendilik Algısı, Aile Uyumu ve Sosyal Kaynaklar alt boyutlarına dair puanların sahip olunan engelli çocuk sayısına göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır ($p<.05$).

Birden fazla engelli çocuğu bulunan bireylerin Gelecek Algısı puanlarının (Md=11.5), bir engelli çocuğu bulunan bireylerinkinden anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir (U=1146.5, $p<.05$). Birden fazla engelli çocuğu bulunan bireylerinAile Uyumu puanları (Md=20.5), bir engelli çocuğa sahip olan bireylerinkinden (Md=24) anlamlı düzeyde düşüktür (U=1697.5, $p<.05$). Benzer şekilde, birden fazla engelli çocuğu bulunan bireylerin kendilik algılarına ilişkin puanlar (Md=22.5), bir engelli çocuğa sahip olan bireylerden (Md=24) anlamlı

düzeyde düşüktür ($U=1735$, $p<.05$). Son olarak birden fazla engelli çocuğa sahip bireylerin sosyal kaynaklarına ilişkin puanlar ($Md=23$), bir engelli çocuğa sahip bireylerinkinden ($Md=29$) anlamlı düzeyde düşüktür ($U=1482.5$, $p<.05$).

Çizelge 11 Değişkenler Arası İlişkileri Gösteren Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

	<i>Evlilikte Uyum</i>	<i>Umutsuzluk</i>	<i>Psikolojik Day.</i>
<i>Evlilikte Uyum</i>	-	-	-
<i>Umutsuzluk</i>	-.266**	-	-
<i>Psikolojik Day.</i>	.498*	-.473**	-

* $p<.05$, ** $p<.01$

Araştırmanın beşinci sorusu doğrultusunda, katılımcıların evlilik uyumu ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi test etmek için Spearman Korelasyon Analizi uygulanmıştır (bkz. Çizelge 11). Analiz sonuçlarına göre, katılımcıların evlilik uyumu ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=.498$, $p<.05$). Yani, katılımcıların evlilik uyumları arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyleri artmaktadır.

Araştırmanın altıncı sorusu doğrultusunda, katılımcıların umutsuzluk düzeyi ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla uygulanan Spearman Korelasyon Analizi bulgularına göre (bkz. Çizelge 11), umutsuzluk düzeyi ve psikolojik dayanıklılık düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir ($r=-.473$, $p<.01$). Katılımcıların umutsuzluk düzeyi arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyi azalmaktadır.

Son olarak araştırmanın yedinci sorusu doğrultusunda, katılımcıların umutsuzluk düzeyi ile evlilik uyumları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını test etmek amacıyla yapılan Spearman Korelasyon Analizi sonuçlarına göre (bkz. Çizelge 11), umutsuzluk düzeyi ve evlilik uyumu arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir ($r=-.266$, $p<.01$). Yani katılımcıların evlilik uyumları arttıkça umutsuzluk düzeyleri azalmaktadır.

V. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

A. Tartışma

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarının evlilik uyumu ve umutsuzlukları ile ilişkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu bölümde araştırma amacı doğrultusunda toplanan verilere dayalı olarak tartışma yürütülecektir.

Bu araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri cinsiyete göre karşılaştırıldığında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin cinsiyetleri ile psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durumda ebeveyn cinsiyetinin psikolojik dayanıklılık üzerinde etkisi olmadığı söylenebilir. Cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunamaması örneklem grubunun ve çocukların farklı yaş gruplarından oluşması, farklı sosyo-ekonomik kültürel gruplardan oluşması, sosyal destek alma durumları, farklı eğitim düzeylerine sahip olmaları, çalışmanın tek bir engel türüne sahip çocukların ebeveynleri üzerine uygulanmayarak, herhangi bir engel türüne sahip özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere uygulanmasına bağlanabilir. Bu demografik farklılıkların cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık oluşmasını engellediği düşünülebilir. (Avşaroğlu, Gilik ve Keleşoğlu 2017; Bailey, 2007; Coşkun ve Akkaş, 2009; Çengelci, 2009; Fırat, 2016). Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde cinsiyet değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilemediğine ilişkin araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır (Akbaş, 2015; Can-Aslan, 2015; Kurşun, 2018). Bu araştırmanın bulguları ebeveynlerin cinsiyet ve psikolojik dayanıklılıkları arasında ilişkiyi inceleyen araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde bir çalışmada (Gupta ve Kaur, 2010) cinsiyet değişkeninin fiziksel stres üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan alan yazında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini karşılaştıran araştırmalar incelendiğinde annelerin babalara oranla daha fazla sorun yaşadığına ilişkin bulgulara ulaşılmaktadır (Avşaroğlu, 2012; Baykoç, Bayhan, ve Artan, 2000; Emerson, 2003; Fırat, 2016;

Sabih ve Sajid, 2008). Bu sonuçlara göre bu araştırmada elde edilen sonuçlar alan yazındaki kimi araştırmalarla farklılaşmaktadır.

Bu araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri yaşa göre karşılaştırıldığında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Buna göre ebeveyn yaşının psikolojik dayanıklılık üzerinde etkisi olmadığı söylenebilir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin maruz oldukları stres düzeyi çocuğun engel türü ve derecesi, ailenin gelir düzeyi, alınan sosyal destekler ailelerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini etkileyebilmektedir. Muir ve Strnadova(2014)'ya göre bireysel özellikler ve inanç ebeveynlerin psikolojik dayanıklılığına önemli katkı yapar. Bu zellikler esneklik, geleceğe umutla bakma, duygusal dayanıklılık gibi yetenekleri içermektedir. Araştırma grubunun bu özellikler açısından farklılık göstermesinin yaş değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık durumlarını etkileyip etkilememe durumunu belirlediği düşünülebilir. Alan yazındaki araştırmalar incelendiğinde yaş değişkeninin ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarını etkilemediğine ilişkin araştırma sonuçlarına ulaşılmıştır (Abacı, 2018; Akbaş, 2015).

Bu araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve öğrenim düzeyi karşılaştırıldığında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve öğrenim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Buna göre ebeveyn öğrenim durumunun psikolojik dayanıklılık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. İlkokul ve altı öğrenim düzeyine sahip olan katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlardan anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca ortaokul ile lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan katılımcılar arasında da, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlar lehine bir anlamlı farklılık bulunmuştur. Ebeveynlerin ğrenim düzeyi arttıkça soruna ilişkin bilgi kaynaklarına ulaşım uygun olan zm yollarının aranması ve kullanımı, eğitim düzeyine bağlı ekonomik durumdaki göreceli iyileşme, destek hizmetlere erişim ve kullanım gibi başlıklarda iyileşmeler sağlayacağı düşünülebilir. Bu durumun sorunların zm ve buna bağlı olarak psikolojik dayanıklılığı arttıracacağı söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde Beşikci(2000) tarafından yapılan araştırmada otizmliler çocuğa sahip ilkokul mezunu ebeveynlerde depresyon

puanları, eğitim düzeyi yüksek olan ailelerden anlamlı düzeyde yüksektir. Bildirici (2014)'nin özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerde aile yükü ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi araştıran ve psikolojik dayanıklılıkları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Abacı (2018) 'de yaptığı araştırmada anne ve babaların ebeveynlerin eğitim düzeyi düştükçe depresyon ve anksiyete düzeylerinin yükseldiği ve psikolojik dayanıklılıklarının düştüğü bildirilmiştir. Diğer yandan alan yazında farklı araştırma sonuçları mevcuttur. Yapılan araştırmalarda (Akbaş, 2015; Açar, 2018; Ektaş, 2017) ebeveynlerin eğitim düzeyi ile psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bildirilmiştir.

Bu araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri özel gereksinimli çocuk sayısına göre karşılaştırıldığında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ve sahip oldukları engelli çocuk sayısı değişkeni arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuca göre özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin sahip oldukları engelli çocuk sayısının psikolojik dayanıklılık üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Birden fazla engelli çocuğa sahip katılımcıların psikolojik dayanıklılık puanlarının, bir tane engelli çocuğa sahip olan katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür. Ebeveynler engelli çocukları dünyaya geldikten sonra değişen aile yaşam biçimine, yeni rol ve mesuliyetlerine uyum göstermek için mücadele ederler. İçinde buldukları durum tüm aile bireyleri için büyük bir stres faktörüdür ve ebeveynlerde yoğun bir kaygı artışı başlar (akt. Cığerci ve ark. 2014). Engelli çocuğa sahip olmanın beraberinde getirmiş olduğu ekonomik güçlükler (Karadağ, 2009), iletişim problemleri, gelecek kaygısı, sürekli bakıma ihtiyaç duyma (Karakuş & Kıroğlu, 2019) ve problem davranışların (Özen, Çolak, ve Acar, 2002) varlığının aileler için birer stres kaynağı olduğu söylenebilir. Nitekim yapılan araştırmalar engelli çocuğa sahip ailelerin engelli çocuğu olmayan ailelere oranla daha fazla depresif semptomlar gösterdiği bilinmektedir (Arslan ve Doğru, 2008; İçmeli, Ataoğlu, Canan, ve Özçetin, 2008; Magaña, Seltzer, Krauss, ve Taylor, 2004). Bu noktadan hareketle birden fazla engelli çocuğa sahip olmak problemlerin daha da büyümesine aileler üzerindeki stresin artmasına neden olacağı düşünülebilir. Diğer yandan alan yazında farklı araştırma sonuçları mevcuttur. Yapılan araştırmalarda (Abacı, 2018; Akbaş,

2015) ebeveynlerin engelli çocuk sayısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bildirilmiştir.

Bu araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri evlilik uyumlarına göre karşılaştırıldığında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile evlilik uyumu arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Bu durumda özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeylerinin arttığı söylenebilir. Alan yazında bu konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde engelli çocuğa sahip olmanın ebeveynlerin evlilik uyumunu negatif yönde etkilediğini gösteren araştırma sonuçları mevcuttur (Lee, 2009; Risdal ve Singer, 2004). Diğer yandan evlilik uyumu ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişkiyi ortaya koyan araştırma sonuçları bulunmaktadır (Aktaş, 2009; İlmen, 2020). (2016)'da yapılan bir çalışmada Dalkılıç ve Güloğlu otizmlili çocuğa sahip çiftlerin yılmazlık düzeyleri yüksek olanların evlilik doyumlarının da daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırmada katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeyleri umutsuzluk düzeylerine göre karşılaştırıldığında, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde umutsuzluk düzeyi ve psikolojik dayanıklılık düzeyi arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların umutsuzluk düzeyleri arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeylerinin azalmakta olduğu söylenebilir. Psikolojik dayanıklılık ile ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında olumlu düşünce, umut ve umutsuzluk kavramlarının belirleyici olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Nalbant ve Voltan-Acar, 2017). Yapılan araştırmalarda psikolojik dayanıklılık ve umutsuzluk arasında negatif yönde bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır (Cengiz, 2018; Gökçe ve Dilmaç, 2020). Diğer yandan yapılan çalışmalarda engelli çocuğa sahip ailelerde depresyon, kaygı, stres, çaresizlik, umutsuzluk gibi duyguların normal çocuğa sahip ebeveynlerden daha yoğun bir şekilde yaşandığı sonucuna varılmıştır (Burçak, 2018). Peker, Eroğlu ve Özcan (2015) araştırmalarında özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik sağlık mutluluk ve iyilik hali puanlarının sağlıklı çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik sağlık mutluluk ve iyilik hali puanlarından daha düşük olduğunu bildirmişlerdir. Demiray (2019) özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde umutsuzluk, yılmazlık ve yaşam kalitesi

arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında; ailelerin umutsuzluk düzeyleri arttıkça aile yaşam kalitesinde azalma olduğu ve yılmazlık düzeyleri arttığında aile yaşam kalitesinin de arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırmada katılımcıların umutsuzluk düzeyleri ve evlilik uyumları arasındaki ilişki incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin umutsuzluk düzeyi ile evlilik uyumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre katılımcıların evlilik uyumları arttıkça umutsuzluk düzeylerinin azalmakta olduğu söylenebilir. Bu araştırmanın bulguları ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ve evlilik uyumları arasında ilişkiyi inceleyen araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Hem engelli çocuğa sahip çiftlerde (Aslan, 2019) hem de engelli çocuğu olmayan çiftlerde (Yılmaz, 2015) evlilik uyumu ile umutsuzluk arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu gösteren araştırma sonuçları bulunmaktadır.

B. Sonuç

Bu araştırma özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıklarının evlilik uyumu ve umutsuzlukları ile ilişkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveynlerden oluşturulan örneklem grubundan veriler toplanmış elde edilen veriler analiz edilerek araştırmanın sonuçları ortaya konmuştur. Buna göre;

- Araştırmada katılımcıların cinsiyet değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- Araştırmada katılımcıların yaş değişkenine göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.
- Araştırmada katılımcıların öğrenim durumu ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı düzeyde farklılıklar bulunmuştur. İlkokul ve altı öğrenim düzeyine sahip olan katılımcıların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlardan anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca ortaokul ile lisans ve lisansüstü eğitime sahip olan katılımcılar arasında da, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip olanlar lehine bir anlamlı farklılık bulunmaktadır.

- Araştırmada katılımcıların sahip olduğu özel gereksinimli çocuk sayısına göre psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Birden fazla engelli çocuğa sahip katılımcıların psikolojik dayanıklılık puanlarının, bir tane engelli çocuğa sahip olan katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir.
- Araştırmada katılımcıların evlilik uyumu ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani, katılımcıların evlilik uyumları arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyleri artmaktadır.
- Araştırmada katılımcıların umutsuzluk düzeyi ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların umutsuzluk düzeyi arttıkça psikolojik dayanıklılık düzeyi azalmaktadır.
- Araştırmada katılımcıların evlilik uyumu ile umutsuzluk düzeyleri arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Yani katılımcıların evlilik uyumları arttıkça umutsuzluk düzeyleri azalmaktadır.

C. Öneriler

Bu araştırmada özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılıkları ve evlilik uyumu ve umutsuzlukları arasındaki ilişki cinsiyet, yaş, öğrenim düzeyi ve özel gereksinimli çocuk sayısı gibi değişkenler açısından ele alınmıştır. Ayrıca ebeveynlerin evlilik uyumu, psikolojik dayanıklılık ve umutsuzluk değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Özel gereksinimli bireylerin ve ailelerin ihtiyaçları düşünüldüğünde bu alanda yeni çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle gelecekte yapılacak olan çalışmalar için aşağıdaki öneriler sıralanabilir.

1. Ekonomik değişkenlerin geleceğe yönelik beklenti ve umutsuzluk düzeyini etkileyebileceği düşünüldüğünde yapılacak olan çalışmalarda sosyo-ekonomik değişkenlerin etkisinin incelenmesi önerilebilir.
2. Özel gereksinimli bireyler engel türü, derecesi ve ihtiyaçlar bakımından farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların ebeveynlerin evlilik uyumu ve

psikolojik dayanıklılık durumları üzerine etkisi olabileceği söylenebilir. Gelecekteki araştırmaların bu başlıklara eğilmesi önerilebilir.

3. Ailelerin yaşadıkları sosyo-kültürel ortamın evlilik uyumu, psikolojik dayanıklılık üzerinde etkisi olabileceği düşünülebilir. Bu nedenle gelecekte yapılan çalışmaların sosyo-kültürel değişkenleri incelemesi önerilebilir.
4. Araştırma verileri toplanırken çiftlerden bazılarının(anne ya da baba) araştırmaya katılım konusunda gönüllü olmadıkları görülmüştür. Bu durumun araştırmada veri kayıplarına neden olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
5. Bu araştırmanın sonuçlarından hareketle özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlere verilecek olan aile eğitimleri, sosyal destekler ve benzeri başlıklarda aile merkezli çalışmaların hazırlanması önerilebilir.

VI. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- AKÇAMETE, G. (2010). **Özel Gereksinimi Olan Çocuklar**, Ankara, Kök Yayıncılık.
- AKKÖK, F. (2005). **Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş**, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- AKKÖK, F. (1997). **Farklılıkla Yaşamak**, Ankara, Türk Psikologlar Derneği, 1. Baskı.
- ASSOCIATION, AMERICAN PSYCHIATRIC. (2013). **Diagnostic and statistical manual of mental disorders DSM-5**, Washington D.C, American Psychiatric Association.
- CAVKAYTAR, A. (2013). **Özel Eğitim**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi.
- CAVKAYTAR, A. (2017). **Anne Baba Eğitimi**, Ankara, Pegem Akademi.
- CAVKAYTAR, A., & ÖZEN, A. (2010). **Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim**. Ankara, Kök Yayıncılık.
- CÖMERT, D., & ERDEM, E. (2016). **Erken Çocukluk Döneminde Aile Eğitimi**. Ankara, Eğiten Kitap.
- DAĞLIOĞLU, H. E. (2010). **Erken Çocukluk Eğitimi**, Ankara, Pegem Akademi.
- DAVASLIGİL, Ü. (2009). **Özel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim**, Ankara, Kök Yayıncılık.
- DIKEN, İ. (2017). **Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler Ve Özel Eğitim**. Ankara, Pegem Akademi.
- ERGÜL, C. (2010). **Erken Çocukluk Eğitimi**, Ankara, Pegem Akademi.
- ERİPEK, S. (2005). **Zeka Geriliği**, Ankara, Kök Yayıncılık.

- FEDER, A., CHARNEY, D., & COLLINS, K. (2011). **Resilience and Mental Health: Challenges Across the Lifespan**, Cambridge , Cambridge University Press.
- GLADDİNG, S. (2015). **Aile Terapisi Tarihi, Kuram ve Uygulamaları**, Çev. İ. Keklik, İ. Yıldırım, Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği.
- FRIEND, M. (2008). **Special Education: Contemporary Perspectives for School Professionals**. Boston, Pearson Education.
- FROMM, E. (1995). **Umut Devrimi**, Çev. Şemsa Yeğın, İstanbul, Payel Yayıncılık.
- HALLAHAN, D. P., & KAUFFMAN, J. M. (1997). **Exceptional Children: Introduction to Special Education**, Boston, Allyn & Bacon.
- HARDMAN, M. L., DREW, C. J., & EGAN, M. W. (1996). **Exceptionality and The Family Human Exceptionality**, Boston, Allyn & Bacon.
- HARTSHORNE, T. S., SCHAFER, A., STRATTON, K. K., & NACARATO, T. M. (2013). **Handbook of Family Resilience**. New York, Springer Science+Business Media.
- HEWARD, W. L., ALBER-MORGAN, S. R., & KONRAD, M. (2017). **Exceptional Children An Introduction to Special Education**, Harrisonburg South, Pearson Education, Inc. or its affiliates.
- HORNEY, K. (2013). **Çağımızın Nevrotik Kişiliği**, Çev. Başak Kıcıır, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2.baskı.
- KARASAR, N. (2011). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.
- KAUFFMAN, J. M., HALLAHAN, D. P., & PULLEN, P. C. (2014). **Exceptional Learners An Introduction to Special Education**, Harlow, Pearson Education Limited.
- KONROT, A. (2010). **Dil ve Kavram Gelişimi**. Ankara, Kök Yayıncılık.
- LİNLEY, P., & JOSEPH, S. (2004). **Positive psychology in practice**, New Jersey, John Wiley Sons.

- MASTEN, A. S. (1994). **Resilience in individual development: Successful adaptation Despite risk and adversity** Hillsdale, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.
- MASTEN, A. S., MORISON, P., PELLEGRINI, D., & TELIEGEN, A. (1990). **Risk and Protective factors in the Development of Psychopathology**, New York, Cambridge University.
- MCCUBBIN, M. A., & MCCUBBIN, H. I. (1996). **Resiliency in families: A conceptual model of family adjustment in response to stress and crises**. Madison, University of Wisconsin.
- ÖZGÜVEN, İ. (2001). **Ailede iletişim ve yaşam**. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özsoy, Y., Özyürek, M., & Eripek, S. (1998). **Özel Eğitime Giriş**. Ankara, Karatepe Yayınları. 9. Baskı.
- ÖZUĞURLU, K. (1990). **Evlilik Raporu**. İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.
- Özyürek, M. (2009). **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar: Özel Eğitime Giriş**, Ankara, Karatepe Yayınları.
- REICH, J. W., ZAUTRA, A. J., & HALL, J. S. (2010). **Handbook of Adult Resilience**, New York, THE Guilford Press.
- SMITH, D. D. (2001). **Introduction to Special Education**, Boston, Allyn&Bacon.
- SUCUOĞLU, B. (2010). **Zihin Engelliler ve Eğitimleri**, Ankara, Kök yayıncılık.
- TARHAN, N. (2006). **Evlilik Psikolojisi**. İstanbul, Timaş Yayıncılık.
- TROY, A. S., & MAUSS, I. B. (2011). **Resilience and Mental Health: Challenges Across the Lifespan**, Cambridge: Cambridge University Press.
- WALSH, F. (2016). **Strengthening Family Resilience**, New York, The Guilford Press. 3. Baskı
- WALSH, F. (2006). **Strengthening Family Resilience (2nd ed.)**. New York, Taylor & Francis Group
- TEZLER**
- ABACI, K. (2018). "Dikkat Eksikliği Ve Hiperaktivite Bozukluğu Tanılı Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon Ve Psikolojik Dayanıklılık

Düzeylerinin Belirlenmesi”, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep Gaziantep Üniversitesi.

AÇAR, F. (2018). “Otistik Çocuğa Sahibi Annelerde Psikolojik Dayanıklılık Ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi”.,Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul İstanbul Gelişim Üniversitesi

AKTAŞ, S. (2009). “Eşlerden birini kaygı düzeyi ile evlilik uyumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Maltepe Üniversitesi

ALGIN, F. (2009). “Şizofreni Hastalarında Başa Çıkma Tutumlarının Umutsuzluk, İntihar Davranışı ve İç Görü ile İlişkisi”, Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi. İstanbul Bakırköy Ord. Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 6. Psikiyatri Birimi.

ASLAN, F. (2019). “Özel eğitim gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumları, umutsuzluk düzeyleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi”, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

BEŞİKCİ, H. (2000). “Otistik olan ve olmayan normal çocuklara sahip anne-babaların kaygı düzeyleri ve aile yapıları”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

BİLDİRİCİ, F. (2014). “Özel Eğitime Gereksinimi Olan Çocuğa Sahip Ailelerde Aile Yüğü İle Psikolojik Dayanıklılık Arasındaki İlişki”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul Haliç Üniversitesi

CAN-ASLAN, Ç. (2015). “Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Anne Ve Babaların Psikolojik Belirtileri, Sosyal Destek Algıları Ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Maltepe Üniversitesi

CANDEMİR-KARABURÇ, G. (2017). “Evli Bireylerin Problemlı İnternet Kullanımı, Evlilik Uyumu, Eş Tükenmişliğı ve Temel Psikolojik İhtiyaçların Karşılanma Düzeylerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep Üniversitesi

- CENGİZ, A. (2018). “Üniversite Mezunu İşsiz Bireylerde Benlik Saygısı, Psikolojik Dayanıklılık, Umutsuzluk Ve İntihar Bilişleri Arasındaki İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lefkoşa Yakın Doğu Üniversitesi
- CEYLAN, R. (2004). “Entegre Eğitime Katılan ve Katılmayan Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Ankara Üniversitesi
- DEMİRAY, G. (2019). “Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Ailelerde Yaşam Kalitesi, Umutsuzluk Ve Yılmazlık Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Marmara Üniversitesi.
- EKTAŞ, E. E. (2017). “Otizm Tanısı Almış Çocukların Annelerinpsikolojik Dayanıklılık, Öz Duyarlılık Ve Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul Maltepe Üniversitesi.
- GÖKMEN, A. (2001). “Evli Eslerin Birbirine Yönelik Kontrolcülük ve Bağımlılık Algılarının Evlilik doyumu Üzerindeki Etkisi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Hacettepe Üniversitesi.
- GÖLALMIŞ, E. G. (2005). “Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerin Umutsuzluk, Karamsarlık Sosyal Destek Algılarının Ve Gelecek Planlarının İncelenmesi”, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- GÜL, G. (2016). “Evlilik Biçimleri Açısından Evlilik Uyumu, İlişkilerde Yükleme Tarzları Ve Psikolojik Dayanıklılık Değişkenlerinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Beykent Üniversitesi.
- GÜNGÖR, E. (2008). “Özel Eğitime Muhtaç Çocukların Anne-Babalarının Psikolojik İlişki İhtiyaçları ile Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkiler”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilimdalı, Konya Selçuk Üniversitesi.

- İLMEN, Z. (2020). “Evli bireylerin psikolojik doğum sırası, evlilik uyumu ve psikolojik sağlamlıkları arasındaki yordayıcı ilişkiler”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya Selçuk Üniversitesi.
- KALKAN, M. (2002). “Evlilik İlişisini Geliştirme Programının, Evlilerin Evlilik Uyum Düzeyine Etkisi”, Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, On Dokuz Mayıs Üniversitesi.
- KULOĞLU, N. (2001). “Bilgi Verici Psikolojik Danışma ve Didaktik Bilgi Verme Programlarının Down Sendromlu Bebeği Olan Anne-Babaların Umurazlık, Gereksinim ve Eş İlişkisi Düzeylerine etkisi, Doktora Tezi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Eğitim Ana Bilim Dalı, Ankara Üniversitesi.
- KURŞUN, Z. (2018). “Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babalarının stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- ÜLKER-TÜMLÜ, G. (2012). “Psikolojik dayanıklılık düzeyleri farklı üniversite öğrencilerinin temas engellerinin incelenmesi (The contact disturbances among university students with varying levels of resilience)”, Unpublished Master’s Thesis, Hacettepe Üniversitesi.
- YILMAZ, M. (2015). “Evli bireylerin bağlanma stillerinin, bireylerin umutsuzluk düzeyi ve evlilik uyumu üzerindeki etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üsküdar Üniversitesi.

MAKALELER

- AKANDERE, M. (2000). “Beck Umutsuzluk Ölçeğinin (BUÖ) BESYO Yetenek Sınavına Katılan Öğrencilere Uygulanması Üzerine Bir Araştırma” **Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, cilt:2 sayı:1, ss.1-5.
- AKMAN, Y., & KORKUT, F. (1993). “Umut Ölçeği Üzerine Bir Çalışma”, **Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. Sayı:9, ss.193-202.
- ALTUĞ-ÖZSOY, S., ÖZKAHRAMAN, Ş., & ÇALLI, F. (2006). “Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi” , **Aile ve**

Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, Ocak-Şubat-Mart ,
ss.69-77.

APAY, S. E., & GÜMÜŞDAŞ, M. (2016). “Gebelikte evlilik uyumu ve sosyal destek arasındaki ilişki”, **Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi**, cilt 3, sayı 1, ss.1-8.

AVŞAROĞLU, S. (2012). “Zihinsel yetersizliğe sahip çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerinin incelenmesi”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi** , cilt:9 sayı:1, ss.533-549.

AVŞAROĞLU, S., & GİLİK, A. (2017). “Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Anne-Babaların Kaygı Durumlarına Göre Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi”, **İlköğretim Online**, cilt 16, sayı 3, ss.1022-1035.

AYDIN, A., & ARSLANTÜRK EĞİN, C. T. (2018). “Zihin engelli, serebral palsili ve otizmlı çocuk ebeveynlerinin psikolojik dayanıklılıkları ile ebeveynlik algılarının karşılaştırılması”, **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi**, cit 37, sayı 1, ss.171-188.

BAİLEY, D. (2007). “İntroduction: family adaptation to intellectual and developmental disabilities”, **Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews**, Sayı 13 , ss.291-292.

BASIM, H. N., & ÇETİN, F. (2011). “Yetişkinler için Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği'nin Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması”, **Türk Psikiyatri Dergisi**, cilt 22, sayı 1, ss.104-114.

BAYKOÇ, D., BAYHAN, P., & ARTAN, İ. (2000). “Engelli çocuğa sahip ailelerin beklentileri ve endişe duydukları konuların incelenmesi”, **Sosyal Hizmetler Dergisi**, Sayı 1 , ss.16-23.

BECK, A., WEISSMAN, A., LESTER, D., & TREXLER, L. (1974). “The Measurement of Pessimism: The Hopelessness Scale”, **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, cilt42, sayı 6, ss.861-865.

BENSON, B. A., GROSS, A. M., & KELLUM, G. (1999). “The Siblings Of Children Craniofacial Anomalies”. **Children's Health Care**, cilt 28, sayı 1 , ss.51-68.

- BİTSİKA, V., SHARPLEY, C. F., & BELL, R. (2013). "The Buffering Effect of Resilience upon Stress, Anxiety and Depression in Parents of a Child with an Autism Spectrum Disorder", **Journal of Developmental and Physical Disabilities**, cilt 25, sayı 5 , ss.533-543.
- BONANNO, G. A. (2005). "Clarifying and Extending the Construct of Adult Resilience". **American Psychologist**, cilt 60, sayı 3, ss.265-267.
- BRADBURY, T., & FİNCHAM, B. (1990). "Understanding And Altering The Longitudinal Course of Marriage" **Journal of Marriage and Family**, Sayı 23, ss.1-23.
- BURÇAK, A. D. (2018). "Hücum Tedavisi Sürecinin Engelli Çocuğa Sahip Bireylerin Umutsuzluk Ve Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkisi", **Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi**, cilt1, sayı 1 , ss.193 - 203.
- CABANYES-TRUFFİNO, J. (2010). "Resilience: An Approach To The Concept", **Revista de Psiquiatría y Salud Menta** , cilt 3, sayı 4, ss.145-51.
- CİĞERLİ, Ö., TOPSEVER, P., ALVUR, T. M., & GÖRPELİOĞLU, S. (2014). "Engelli Çocuğu Olan Anne-Babaların Tanı Anından İtibaren Ebeveynlik Deneyimleri: Farklılığı Kabullenmek", **TURKISH JOURNAL OF FAMILY MEDICINE AND PRIMARY CARE (TJFMPC)**, cilt 8, sayı 3 , ss.75-81.
- CİHAN-GÜNGÖR, H., & İLHAN, T. (2008). "Evlilik uyumu ve mizah tarzları arasındaki ilişkiler", **Aile ve Toplum Dergisi**, cilt 4, sayı 13, ss.97-106.
- COŞKUN, Y., & AKKAŞ, G. (2009). "Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri İle sosyal destek algıları arasındaki ilişki", **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)** cilt 10, sayı 1 , ss.213-227.
- ÇENGELCİ, B. (2009). "Otizm ve Down Sendrom'lu Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygularının Karşılaştırılması", **Ege Journal of Education**, cilt 10 , sayı 2 , ss.1-23.
- Çengelci, B. (2009). "Otizm ve Down Sendrom'lu Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı, Umutsuzluk ve Tükenmişlik Duygularının Karşılaştırılması", **Ege Eğitim Dergisi** , cilt 10, sayı 2, ss.1–22.

- ÇOŞKUN, Y., & AKKAŞ, G. (2009). “Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyleri İle Sosyal Destek Algıları Arasındaki İlişki”, **Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, cilt 10, sayı 2, ss.213-227.
- DALKILIÇ, B., & GÜLOĞLU, B. (2016). “Otizmlı Çocuğu Olan Çiftlerin Evlilik Doyumları: Kaygı, İlişkisel Yılmazlık, Psikolojik Yardım Alma Tutumları Değişkenleri Açısından Bir İnceleme”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, cilt 2, sayı 2, ss.29-54.
- DOĞRU, S. S., & ARSLAN, E. (2008). “Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi İle Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:19 , ss.543-553.
- DUYAN, V. (2005). “Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Problemlerle Başa Çıkma Tarzları”, **Ufkun Ötesi Bilim Dergisi**, cilt 5, sayı 2 , ss. 1-6.
- EMERSON, E. (2003). “Mothers Of Children and Adolescents With İntellectual Disability; Social And Economic Situation, Mental Health Status, And The Self-Assessed Social and Psychological İmpact Of The Childs Difficulties”, **Journal of intellectual disability research**, cilt 47, sayı 5, ss.385-399.
- ENDE-İNCE, Z., & GÜDÜCÜ-TÜFEKÇİ, F. (2015). “Engelli Çocuğu Olan Ebeveynlerde Evlilik Uyumu ve Yaşam Doyumunun Belirlenmesi ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi”, **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, cilt 4 sayı 1 , ss102-112.
- ENGVİK, H. (1993). Big Five in Norwegian. **J Norw Psychol Ass**, Sayı 30 , 884-896.
- ERBEK, E., BEŞTEPE, E., AKAR, H., ERADAMLAR, N., & ALPKAN, R. (2005). “Evlilik Uyumu”, **Düşünen Adam**, cilt 18, sayı 1 , ss.39-47.
- FIRAT, S. (2016). “Otistik çocukların anne-babalarının depresyon ve kaygı düzeyleri”, **Çukurova Medical Journal**, cilt 41, sayı 1, ss.539-547.
- FRİBORG, O., BARLAUG, D., MARTİNUSSEN, M., ROSENVİNGE, J. H., & HJEMDAL, O. (2005). “Resilience in relation to personality and

intelligence”, **International Journal of Methods in Psychiatric Research**, Sayı 14 , ss.29–42.

FRIBORG, O., HJEMDAL, O., ROSENVINGE, J. H., & ARK., V. (2003). “A New Rating Scale for Adult Resilience: What are the Central Protective Resources behind Healthy Adjustment?”, **Int J Methods Psychiatr Res**, Sayı 12 , ss.65-76.

GARMEZY, N. (1987). “Stress, Competence, And Development: Continuities In The Study Of Schizophrenic Adults, Children Vulnerable To Psychopathology, And The Search For Stressresistant Children”, **American Journal of Orthopsychiatry**, Sayı 57 , ss.159-174.

GERSTEIN, E. D., CRNIC, K., BLACHER, J., & BAKER, B. L. (2009).” Resilience And The Course Of Daily Parentingstress In Families Of Young Children With Intellectual Disabilities”. **Journal of Intellectual Disability Research**, cilt 52, sayı 12 , ss.981-997.

GIBB, B. E., ALLOY, L., ABRAMSON, L., & MARX, B. P. (2003). “Childhood maltreatment and maltreatment-specific inferences: A test of Rose and Abramson's (1992) extension of the hopelessness theory”, **Cognition and Emotion**, cilt 17, sayı 6, ss.917-931.

GILBERT, P. S., ALLAN, S., TRENT, D., & ARK, V. (1991). “A Social Comparison Scale: Psychometric Properties and Relationship to Psychopathology”,. **Pers Individ Dif**, cilt 19, sayı 3, ss.293-299.

GÖKÇE, N. Ö., & DİLMAÇ, B. (2020). “Ergenlerin Umutsuzluk Ve Psikolojik Sağlıklarının Sahip Oldukları Değerler Açısından İncelenmesi”, **MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 9, sayı 2 , ss.752-763.

GUPTA, R. K., & KAUR, H. (2010). “Stress Among Parents Of Children With Intellectual Disability”, **Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal**, cilt 21, sayı 2 , ss.118-126.

HAEFFEL, G. J., ABRAMSON, L. Y., BRAZY, P. C., & SHAH, J. (2008). “Hopelessness theory and the approach system: Cognitive vulnerability predicts decreases in goaldirected behavior”,**Cognitive Therapy and Research**, cilt 32, sayı 2 , ss.281-290.

- HAWLEY, D. R., & DEHAAN, L. (1996). "Toward a definition of family resilience: Integrating life-span and family perspectives", **Family Process**, cilt 35, sayı 3, ss.283–298.
- HİGGİNS, D. J., BAİLEY, S. R., & PEARCE, J. C. (2005). Factors Associated With Functioning Style And Coping Strategies Of Families With A Child With An Autism Spectrum Disorder. **SAGE Publications and The National Autistic Society**, cilt 9, sayı 2 , ss.125–137.
- İÇMELİ, C., ATAĞLU, A., CANAN, F., & ÖZCETİN, A. (2008). "Zihinsel Özürlü Çocuklarıolan Ebeveynler İle Sağlıklı Çocuklara Sahip Ebeveynlerin Çocuk Yetiştirme Tutumlarının Karşılaştırılması", **Düzce Tıp Fakültesi Dergisi**, Sayı:3 , ss.21-28.
- KANER, S., BAYRAKLI, H., & GÜZELLER, C. O. (2011). "Anne-Babaların Yılmazlık Algılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi" , **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi**, cilt 12, sayı 2, ss.63-78.
- KARADAĞ, G. (2009). "Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yaşadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri". **TAF Preventive Medicine Bulletin**, cilt 8, sayı 4 , ss.315-322 .
- KARAIMAK, Ö. (2006). "Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler", **Türk Psikolojik ve Rehberlik Dergisi**, sayı 3, cilt 26, ss.129-142.
- KARAKUŞ, Ö., & KIROĞLU, M. (2019). "Engelli Bir Çocuğa Sahip Olmanın Getirdiği Yaşam Deneyimleri: Anneler Üzerinden Nitel Araştırma", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:41 , ss.96-112.
- KLAG, S., & BRADLEY, G. (2004). "The role of hardiness in stress and illness: An exploration of the effect of negative affectivity and gender", **British Journal of Health Psychology** , cilt9, sayı 2, ss.137-161.
- KÜÇÜKER, S. (1993). "Özürlü Çocuk Ailelerine Yönelik Psikolojik Danışma Hizmetleri", **Özel Eğitim Dergisi**, cilt 1, sayı 3, ss.23-29.

- LEE, G. K. (2009). "Parents of children with high functioning autism: how well do they cope and adjust?", **J Dev Phys Disabil**, Sayı 21 , ss.93–114.
- LLOYD, T. J., & HASTINGS, R. (2009). "Hope as a psychological resilience factor in mothers and fathers of children with intellectual disabilities". **Journal of Intellectual Disability Research**, cilt 53, sayı 12 , ss.957-968.
- LOCKE, E. (1968). "Toward a theory of task performance and incentives", **Organizational Behavior and Human Performance**, Sayı 3 , 157-189.
- MAGAÑA, S., SELTZER, M. M., KRAUSS, M. W., & TAYLOR, S. J. (2004). "Cultural Context of Caregiving: Differences in Depression Between Puerto Rican and Non-Latina White Mothers of Adults With Mental Retardation", **Mental Retardation**, cilt 42, sayı 1, ss.1-11
- MASTEN, A. S., & COATSWORTH, J. D. (1998). "The Development of Competence in Favorable and Unfavorable Environments: Lessons from Research on Successful Children", **American Psychologist** cilt 53, sayı 2 , ss.205-220.
- MELGES, F. (1969). "Types of Unmotivatedness in Psychological Process". **Arch Gen Psychiatry**, Sayı 20 , ss. 690-699 .
- MUIR, K., & STRNADOVA, I. (2014). "Whose Responsibility? Resilience In Families Of Children With Developmental Disabilities", **Journal Disability & Society**, cilt 29, sayı 6 , ss.922-937.
- MURPHY, M. A. (1982). "The Family With A Handicapped Child: A Review Of The Literature", **Developmental and Behavioral** , cilt3, sayı 2, ss.73-82.
- NALBANT, A., & VOLTAN-ACAR, N. (2017). "İyimserlik Ve Psikolojik Dayanıklılığın Geliştirilmesi Programının Risk Altında Bulunan Çocukların Umutsuzluk Düzeylerine Etkisi" , **Çağdaş Ekonomi Bilimleri Dergisi**, cilt 3, sayı 1 , ss.31-38.
- O'CONNOR, R., CONNERY, H., & CHEYNE, W. (2000). "Hopelessness: The Role Of Depression, Future Directed Thinking", **Psychology, Health and Medicine** , cilt 5, sayı 2, ss.155-162.

- OETTİNGEN, G., & GOLLWİTZER, P. M. (2002). "Turning Hope Thoughts Into Goal-Directed Behavior". **Psychological Inquiry**, cilt 13, sayı 4 , ss.304-307.
- OLSSON, M. B., & HWANG, C. P. (2008). "Socioeconomic and psychological variables as risk and protective factors for parental well-being in families of children with intellectual disabilities", **Journal of Intellectual Disability Research**, cilt 52, sayı 12 , ss.1015-1192.
- OZTURK, Y., RİCCADONNA, S., & VENUTİİ, P. (2004). "Parenting dimensions in mothers and fathers of childrenwith autism spectrum disorders", **Research in Autism Spectrum Disorders**, cilt 10, sayı 8, ss.1295-1306.
- ÖZ, F., & YILMAZ, E. B. (2009). "Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık". **Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, cilt 16, sayı 3, ss.82-89
- ÖZEN, A., ÇOLAK, A., & ACAR, Ç. (2002). "Zihin Özürlü Çocuğa Sahip Annelerin Günlük Yaşamda Karşılaştıkları Problem Davranışlarla İlgili Görüşleri". **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi**, cilt3, sayı 2, ss.1-13 .
- PEKER, A., EROĞLU, Y., & ÖZCAN, N. (2015). "Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik sağlamlık, iyilik hali ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi", **Sakarya University Journal of Education**, cilt 5, sayı 3, ss.142 - 150.
- RAMİREZ, E. R. (2007). "Resilience: A Concept Analysis", **Nursing Forum** , cilt 42, sayı 2, 73-82.
- Risdal, D., & Singer, G. H. (2004). "Marital adjustment in parents of children with disabilities: a historical review and meta-analysis", **Research & Practice for Persons with Severe Disabilities**, cilt 29, sayı 3, ss. 95–103.
- ROTTER, J. B. (1966). "Generalized Expectancies for Internal Versus External Control of Reinforcements", **Psychol Monogr**, Sayı 80 , ss. 1-28.
- RUTTER, M. (2006). "Implications of Resilience Concepts for Scientific Understanding", **Annals New York Academy of Sciences** , cilt 1, sayı 12, ss.1-12.

- SABATELLI, R. (1988). "Measurement issues in marital research: A review and critique of contemporary survey instruments" **Journal of Marriage and the Family**, Sayı 50 , ss.891-915.
- SABİH, F., & SAJİD, W. B. (2008). "There is significant stress among parents having children with autism".**Rawal Medical Journal** cilt 33, sayı 2, ss.1-5.
- SARI, H. Y. (2007). "Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Ailelerde Aile Yüklenmesi", **C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi**, cilt 11, sayı 2 , ss.1-7.
- SCORGIE, K., WİLGOSH, L., & MCDONALD, L. (1998). "Stress and coping in families of children with disabilities: An examination of recent literature", **Developmental Disabilities Bulletin**, cilt 11, sayı 1, ss.22-42.
- SEBER, G., DİLBAZ, N., KAPTANOĞLU, C., & TEKİN, D. (1993). "Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirliğı", **Kriz Dergisi**, cilt 1, sayı 3, ss.139-142.
- SİLVERA, D. H., MARTİNUSSEN, M., & DAHL, T. I. (2001). "The Tromso Social Intelligence Scale, a Self-report Measure of Social Intelligence", **Scand J Psychol**, Sayı 42 , ss.313-319.
- SOUTHWICK, S. M., BONANNO, G. A., MASTEN, A. S., PANTER-BRICK, & CATHERINE YEHUDA, R. (2014). "Resilience Definitions, Theory, And Challenges: Interdisciplinary Perspectives", **European Journal of Psychotraumatology**, cilt 5, sayı 1, ss.114-120.
- SPANIER, G. B. (1976). "Measuring Dyadic Adjustment: New Scales for Assessing the Quality of Marriage and Similar Dyads", **Journal of Marriage and Family**, cilt 38, sayı 1 , ss.15-28.
- ŞAHİN, A. (2002). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Umutsuzluk Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, Sayı 13 , ss.143-157.
- THOMPSON, S., HİEBERT-MURPHY, D., & TRUTE, B. (2013). "Parental Perceptions Of Family Adjustment İnchildhood Developmental

Disabilities”, **Journal of Intellectual Disabilities**, cilt 17, sayı 1 , ss.24-37

TUSAİE, K., & DYER, J. (2004). “Resilience: A Historical Review of the Construct”, **Holistic Nursing Practice**, cilt 18, sayı 1, ss.3-8.

TUTAREL-KIŞLAK, Ş. (1999). “Evlilik Uyum Ölçeği Adaptasyon Çalışması”. **3P Dergisi**, cilt 7, sayı 1, ss.50-57.

TUTAREL-KIŞLAK, Ş., & ÇABUKÇA, F. (2002). “Empati Ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu İle İlişkisi”, **Aile ve Toplum**, cilt 2, sayı 5 , ss.35-42.

TUTAREL-KIŞLAK, Ş., & ÇAVUŞOĞLU, Ş. (2006). “Evlilik Uyumu, Bağlanma Biçimleri,Yüklemeler ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkiler”, **Alie ve Toplum** , cilt 9, sayı 9, ss.61-68.

TÜMKAYA, S. (2005). “Ailesi Yanında VE Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, cilt3, sayı 4 , ss.445-459.

UĞUZ, Ş., TOROS, F., İNANÇ, B. Y., & ÇOLAKKADIOĞLU, O. (2004). “Zihinsel Ve/Veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon Ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi”, **Klinik Psikiyatri**, Sayı 7 , ss.42-47.

ÜNGÜREN, E., & EHTİYAR, R. (2009). “Türk ve Alman Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması ve Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma”. **Journal of Yaşar University**, cilt 4, sayı 14, ss.2093-2127.

WERNER, E. E. (1989). “High risk children in young adulthood: A longitudinal study from”. **American Journal of Orthopsychiatry** , cilt 59, sayı 1, ss.72-81.

WOOLFSON, L. (2004). “Family well-being and disabled children: A psychosocial model of disability-related child behaviour problems”. **British Journal of Health Psychology**, cilt 9, sayı 1, ss.1-13.

YAU, M., & Lİ-TSANG, C. W. (1999). “Adjustment and adaptation in parents of children with developmental disabilities A review of the

characteristics and attributes”**The British Journal of Developmental Disabilities**, cilt 45, sayı 1, ss.38-51.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

MEB. (2018). “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği”, Ankara: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>. (Erişim Tarihi: 28 Mart 2020)

TDK. “Türk Dil Kurumu Sözlükleri”, <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 19 Nisan 2019)

DIĞER KAYNAKLAR

ÖZEKES, M., GİRLİ, A., YURDAKUL, A., & SARISOY, M. (1998). “Evlilik İlişkisinde Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Rolü”, 10. Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara.

VII. EKLER

Ek-1 Kişisel Bilgi Formu

Ek-2 Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

Ek-3 Evlilikte Uyum Ölçeği

Ek-4 Beck Umutsuzluk Ölçeği

Ek-5 Etik Kurul Kararı

Ek-1 Kişisel Bilgi Formu

Cinsiyet : Kadın () Erkek ()

Yaş :

Meslek :

Öğrenim Düzeyi: Okur yazar değil() İlkokul () Ortaokul () Lise () Lisans ()

Lisansüstü ()

Çocuk Sayısı:

Çocuğunuzun engel türü:

Ailede Başka Engelli Çocuk Var mı?

Varsa Engel Türü Nedir? :

Ek-2 Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği

Aşağıdaki maddelerin sağında ve solunda bulunan yanıtlardan yakın hissettiğiniz olan tarafı işaretleyiniz.

- 1- Soldaki yanıtı tam katılıyorsunuz. 2- Soldaki yanıtı biraz katılıyorsunuz.
3- Belirsiz hissediyorsunuz 4- Sağdaki yanıtı biraz katılıyorsunuz.
5- Sağdaki yanıtı tam katılıyorsunuz.

	1	2	3	4	5	
1. Beklenmedik bir olay olduğunda... Her zaman bir çözüm						Çoğu kez ne yapacağımı
2. Gelecek için yaptığım planların... Başarılması zordur						Başarılması mümkündür
3. En iyi olduğum durumlar şu durumlardır... Ulaşmak istediğim açık bir						Tam bir günlük boş bir vaktim
4. ...olmaktan hoşlanıyorum Diğer kişilerle birlikte						Kendi başıma
5. Ailemin, hayatta neyin önemli olduğu konusundaki anlayışı... Benimkinden farklıdır						Benimkiyle aynıdır
6. Kişisel konuları ... Hiç kimseyle tartışmam						Arkadaşlarımla/Aile-
7. Kişisel problemlerimi... Çözmem						Nasıl çözebileceğimi bilirim
8. Gelecekteki hedeflerimi... Nasıl başaracağımı bilirim						Nasıl başaracağımdan emin
9. Yeni bir işe/projeye başladığımda ... İleriye dönük planlama yapmam,						Ayrıntılı bir plan yapmayı
10. Benim için sosyal ortamlarda rahat/esnek olmak Önemli değildir						Çok önemlidir
11. Ailemle birlikteyken kendimi ...hissederim Çok mutlu						Çok mutsuz
12. Beni ... Bazı yakın arkadaşlarım/aile						Hiç kimse cesaretlendiremez
13. Yeteneklerim... Olduğuna çok inanırım						Konusunda emin değilim
14. Geleceğimin ...olduğunu hissediyorum Ümit verici						Belirsiz
15. Şu konuda iyiyimdir... Zamanımı planlama						Zamanımı harcama
16. Yeni arkadaşlık konusu ...bir şeydir Kolayca yapabildiğim						Yapmakta zorlandığım
17. Ailem şöyle tanımlanabilir ... Birbirinden bağımsız						Birbirine sıkı biçimde
18. Arkadaşlarımla arasındaki ilişkiler ... Zayıftır						Güçlüdür

19. Yargılarıma ve kararlarıma ... Çok fazla güvenmem	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Tamamen güvenirim
20. Geleceğe dönük amaçlarım ... Belirsizdir	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	İyi düşünülmüştür
21. Kurallar ve düzenli alışkanlıklar ... Günlük yaşamımda yoktur	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Günlük yaşamımı kolaylaştırır
22. Yeni insanlarla tanışmak ... Benim için zordur	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Benim iyi olduğum bir
23. Zor zamanlarda, ailem ... Geleceğe pozitif bakar	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Geleceği umutsuz görür
24. Ailemden birisi acil bir durumla karşılaştığında ... Bana hemen haber verilir	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Bana söylenmesi bir hayli
25. Diğerleriyle beraberken Kolayca gülerim	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Nadiren gülerim
26. Başka kişiler söz konusu olduğunda, ailem şöyle davranır: Birbirlerini desteklemez	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Birbirlerine bağlı biçimde
27. Destek alırım Arkadaşlarımdan/aile	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Hiç kimseden
28. Zor zamanlarda ... eğilimim vardır Her şeyi umutsuzca	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Beni başarıya götürebilecek iyi
29. Karşılıklı konuşma için güzel konuların düşünülmesi, benim için ...	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Kolaydır
30. İhtiyacım olduğunda ... Bana yardım edebilecek	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Her zaman bana yardım
31. Hayatımdaki kontrol edemediğim olaylar (ile) ... Başa çıkmaya	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Sürekli bir endişe/kaygı
32. Ailemde şunu severiz ... İşleri bağımsız olarak	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	İşleri hep beraber yapmayı
33. Yakın arkadaşlarım/aile üyeleri ...	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Yeteneklerimi beğenmezler

Ek-3 Evlilikte Uyum Ölçeği

1. Bu maddede yer alan ölçeği kullanarak, bütün yönleri ile evliliğinizdeki mutluluk düzeyini en iyi temsil ettiğine inandığınız noktayı daire içine alınız. Ortadaki 'mutlu' sözcüğü üzerindeki nokta, çoğu kişinin evlilikten duyduğu mutluluk derecesini temsil eder ve ölçek kademeli olarak sol ucunda evliliği çok mutsuz olan küçük bir azınlığı, sağ ucunda ise evliliği çok mutlu küçük bir azınlığı temsil etmektedir.

*	*	*	*	*	*	*
Çok Mutsuz			Mutlu			Çok Mutlu

Aşağıdaki maddelerde verilen konulara ilişkin olarak, siz ve eşiniz arasındaki anlaşma ya da anlaşmazlık derecesini yaklaşık olarak (X) şeklinde belirtiniz. Lütfen her maddeyi değerlendiriniz.

	Her zaman anlaşırız	Hemen her zaman anlaşırız	Ara sıra anlaşamadığımız olur	Sıklıkla anlaşamayız	Hemen her zaman anlaşamayız	Her zaman anlaşamayız
2. Aile bütçesini idare etme	()	()	()	()	()	()
3. Boş zaman etkinlikleri	()	()	()	()	()	()
4. Duyguların ifadesi	()	()	()	()	()	()
5. Arkadaşlar	()	()	()	()	()	()
6. Yakın ilişkiler	()	()	()	()	()	()
7. Toplumsal kurallara uyma(doğru, iyi veya uygun davranış)	()	()	()	()	()	()
8. Yaşam felsefesi	()	()	()	()	()	()
9. Eşin akrabalarıyla anlaşma	()	()	()	()	()	()

Lütfen evliliğinizi en iyi ifade ettiğine inandığınız bir cevabın yanındaki kutucuğu (X) şeklinde işaretleyiniz.

10. Ortaya çıkan uyumsuzluklar genellikle:

- Erkeğin susması ile
- Kadının susması ile
- Karşılıklı anlaşmaya varılarak

sonuçlanır.

11. Ev dışı etkinliklerinizin ne kadarını eşinizle birlikte yaparsınız?

- Hepsini
- Bazılarını
- Çok azını
- Hiç birini

12. Boş zamanlarınızda genellikle aşağıdakilerden hangisini tercih edersiniz?

- Dışarıda bir şeyler yapmayı
- Evde oturmayı

Eşiniz genellikle aşağıdakilerden hangisini yapmayı tercih eder?

- Dışarıda bir şeyler yapmayı
- Evde oturmayı

13. Hiç evlenmemiş olmayı istediğiniz olur mu?

- Sık sık
- Arada sırada
- Çok seyrek
- Hiçbir zaman

14. Hayatınızı yeniden yaşayabilseydiniz;

- Aynı kişiyle evlenirdiniz
- Farklı bir kişiyle evlenirdiniz
- Hiç evlenmediniz

15. Eşinize güvenir, sırlarınızı ona açar mısınız?

- () Hemen hemen hiçbir zaman
() Nadiren
() Çoğu konularda
() Her konuda

Ek-4 Beck Umutsuzluk Ölçeği

Aşağıda geleceğe ait düşünceleri ifade eden bazı cümleler verilmiştir. Kendinize en uygun bulduğunuz ifadeler için 'Evet', kendinize uygun olmayan ifadeler için 'Hayır' yazınız.

1. Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum. ____
2. Kendim ile ilgili şeyleri düzeltemediğime göre çabalamayı bıraksam iyi olur. ____
3. İşler kötüye giderken bile her şeyin hep böyle kalmayacağını bilmek beni rahatlatıyor. ____
4. Gelecek on yıl içinde hayatımın nasıl olacağını hayal bile edemiyorum. ____
5. Yapmayı en çok istediğim şeyleri gerçekleştirmek için yeterli zamanım var. ____
6. Benim için çok önemli konularda ileride başarılı olacağımı umuyorum. ____
7. Geleceğimi karanlık görüyorum. ____
8. Dünya nimetlerinden sıradan bir insandan daha çok yararlanacağımı umuyorum. ____
9. İyi fırsatlar yakalayamıyorum. Gelecekte yakalayacağıma inanmam için de hiçbir neden yok. ____
10. Geçmiş deneyimlerim beni geleceğe iyi hazırladı. ____
11. Gelecek, benim için hoş şeylerden çok tatsızlıklarla dolu görünüyor. ____
12. Gerçekten özlediğim şeylere kavuşabileceğimi ummuyorum. ____
13. Geleceğe baktığımda şimdikine oranla daha mutlu olacağımı umuyorum. ____
14. İşler bir türlü benim istediğim gibi gitmiyor. ____
15. Geleceğe büyük inancım var. ____

16. Arzu ettiğim şeyleri elde edemediğime göre bir şeyler istemek aptallık olur._____
17. Gelecekte gerçek doyuma ulaşmam olanaksız gibi._____
18. Gelecek bana bulanık ve belirsiz görünüyor._____
19. Kötü günlerden çok, iyi günler bekliyorum._____
20. İstedğim her şeyi elde etmek için çaba göstermenin gerçekten yararı yok, nasıl olsa onu elde edemeyeceğim._____

Ek-5 Yazışma Ve İzinler

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.8337131
Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi.

26/04/2019

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) İstanbul Aydın Üniversitesinin 14.12.2018 tarihli ve 6857 sayılı yazısı.
b) MEB. Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/ 2017/25 No'lu Gen.
c) Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 25.04.2019 tarihli tutanağı.

İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Kemal Ersen DEMİREL'in "Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Dini Tutum Evlilik Uyumu ve Uyumsuzlukları ile İlişkinin incelenmesi" konulu tezi kapsamında, ilimiz genelinde bulunan eğitim kurumlarında öğrenim gören özel gereksinimli öğrencilerin ebeveynlerine; psikolojik dayanıklılık ölçeği, evlilik uyumu ölçeği, dini tutum ölçeği ve beck umutsuzluk ölçeğini uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

- Ek:
1- Genelge.
2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
26/04/2019

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İmran Öktem Cad.
No:1 Eski Adliye Binası Sultanahmet Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meb.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 0f3e-3eff-3319-9e74-e672 kodu ile teyit edilebilir.

Evrak Tarih ve Sayısı: 14/12/2018-6857

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Personel Daire Başkanlığı

Sayı : 54167746-044
Konu : Kemal Ersen DEMİREL'in Anket İzni
Hk.

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü **Y1612.272021** numaralı Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Kemal Ersen DEMİREL**'in "ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞA SAHİP EBEVEYNLERİN PSİKOLOJİK DAYANIKLILIKLARININ DİNİ TUTUM, EVLİLİK UYUMU VE UMUTSUZLUKLARI İLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ" adlı tez çalışması gereği "Yetişkinler İçin Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği", "Evlilik Uyumu Ölçeği", "Dini Tutum Ölçeği" ve "Beck Umutsuzluk Ölçeği" ile ilgili anketleri özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlere uygulamak istemektedir.

Adı geçen Yüksek Lisans öğrencisine yapacağı anket çalışmaları için gerekli izinlerin verilmesini saygı ile rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Yadigar İZMİRLİ
Rektör

Ek:Kemal Ersen DEMİREL'in Anket İzni Hk. (20 sayfa)

Evrak Doğrulamak İçin : <https://evrakdogrula.aydin.edu.tr/enVision.Dogrula/BelgeDogrulama.aspx?V=BE8RV1CJ>

Adres:Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL
Telefon:444 1 428
Elektronik Ağ:<http://www.aydin.edu.tr/>

Bilgi için: Erdem Gürol ERDEN
Unvan: Uzman Yardımcısı

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır

Ek-6 Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 10.05.2021-11853

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı :E-88083623-020-11853
Konu :Etik Onayı Hk.

10.05.2021

Sayın KEMAL ERSEN DEMİREL

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 30.11.2018 tarihli ve 2018/20 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Bilgilerinize rica ederim.

Dr.Öğr.Üyesi Alper FİDAN
Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BSM3MNPUT2 Pin Kodu : 89562

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-aydin-universitesi-ebys?>

Adres : Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL

Telefon : 444 1 428

Web : <http://www.aydin.edu.tr/>

Keş Adresi : iau.yazisleri@iau.hs03.kep.tr

Bilgi için : Tuğba SÜNNETÇİ

Unvanı : Yazı İşleri Uzmanı

Tel No : 31002

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Kemal Ersen Demirel

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2014, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Zihinsel Engelliler Öğretmenliği

Yükseklisans : 2021, İstanbul Aydın Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Programı

MESLEKİ DENEYİM:

2014 Eylül ayında Milli Eğitim Bakanlığı'nda özel eğitim öğretmenliğine başlamış ve günümüzde de mesleğini Milli Eğitim Bakanlığı'nda devam ettirmektedir.